YALAN

3 pərdəli, 14 şəkilli komediya

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Ş ə l a l ə – gözəl bir qadın
T ə r l a n x a n ı m – Şəlalənin xalası
U m u d – Şəlalənin əri, tikiş fabrikinin müdiri
A s l a n – Şəlalənin birinci əri
F ə r m a n – taksi sürücüsü
S a l e h – Şəlalənin ikinci əri, fabrikdə plan şöbəsinin müdiri
R ə f i q ə – Salehin arvadı, fabrikin işçisi
B i l a l k i ş i – Salehin atası
G ü l l ü x a l a – Salehin anası
K ə k l i k – tikiş fabrikində müdirin katibəsi
X u m a r, Z ə k i } – tikiş fabrikinin işçiləri
Ş a m i l – müdir müavini

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Küçə. A s l a n gəlib ətrafa diqqətlə baxır, heç kimsənin olmadığını görüb fit çalır, əlində portfel olan F ə r m a n tələsik səhnəyə çıxır.

F ə r m a n. Buyur, şef!

A s l a n. Tez ol, danış.

F ə r m a n. İzinə düşmüşəm.

A s l a n. Ətraflı.

F ə r m a n. Tapmışam, qarabaqara izləyirəm. Bir-iki günə əli-qolu bağlı gətirəcəyəm qulluğuna.

A s l a n. Yenə yalan?

F ə r m a n. Yalan həyatımızın bəzəyidir.

A s l a n. Kəs səsini, nəyə lazımdır o həyat ki, bəzəyi yalan ola?

F ə r m a n. Nə danışırsan, şef, yalansız ayaq atmaq mümkün deyil. Yalan daş-qaş içində parıldayan gözəl qadın kimidir.

A s l a n. O cür qadına yaxınlaşıb görürsən ki, gözəlliyi də, əynində parıldayan daş-qaşı da saxtadır. Mənə bəzəkli söz lazım deyil. Düz danış, çılpaq.

F ə r m a n. Soyunub danışım?

A s l a n. Fərman, bu saat ənin ciyərini çıxardıb qoyaram cibimə, xəbərin olmaz. Ələ salırsan? Bilmirsən, mənimçün hər gün, hər saat qiymətlidir? Uzatma, de görüm, tapmısanmı, ünvanını öyrənmisənmi?

F ə r m a n. Öyrənmişəm deyəndə...

A s l a n. Yalansız.

F ə r m a n. Yalansız danışa bilmirəm, axı. (*Aslan əsəbi halda dönüb getmək istədikdə onu saxlayır*) Yaxşı, indi ki, düzünü istəyirsən, deyim, heç nə öyrənə bilməmişəm. Neyləyim? Yalnız adını mənə demisən, Saleh...

A s l a n. Bəli. Saleh... Bu ad neçə ildir məni yuxuya həsrət qoyub, bu ad...

F ə r m a n (*onun sözünü kəsir*). Bu adda o qədər adam var ki... Familiyasını bilsəydim...

A s l a n. Familiyasını bilsəydim özüm məlumat bürosundan öyrənərdim. İtil gözümdən, yenə hirsim başladı tvist oynamağa. Gecə-gündüz işləyib, üç illik dustaqlıq vaxtımı iki ilə saldırmışam. Bilirsən nə üçün?

F ə r m a n. Niyə bilmirəm? İntiqam üçün.

A s l a n. Neçə yerə işə göndərdilər, getməyib bura, bu şəhərə gəlmişəm. Nə üçün?

F ə r m a n. İntiqam üçün.

A s l a n (*onu yamsılayır*). İntiqam üçün... Sənə ümid olsam, intiqam ürəyimdə bir yara kimi qalar. Hələ adını dost qoymusan, mənə şef deyirsən?

F ə r m a n. Dostluğuma şübhə eləyirsən? Bax, bu başımı kəs apar, bir kəlmə söz demərəm.

A s l a n. Nəyimə lazımdır? Öz başımı bədənimdə saxlaya bilmirəm.

F ə r m a n. Şef, and içirəm...

A s l a n. Kəs səsini! Bunun görkəminə bax! Portfel nədir gəzdirirsən?

F ə r m a n. Heç...

A s l a n. Necə heç? Cavab ver!

F ə r m a n. Evlənmək istəyirəm.

A s l a n. Evlənmək istəyənlər portfel ilə gəzirlər? Təzə çıxıb?

F ə r m a n. Bu portfeldə bir qızın şəkli var. Tez-tez çıxardıb baxmasam, pedalı basa bilmirəm.

A s l a n. Kimdir?

F ə r m a n. Ahudur, quzudur, oynaq keçi balasıdır.

A s l a n. Heyvanatı başımıza yığma. Yaxşı tanıyırsan, ya uzaqdan görmüsən?

F ə r m a n. Bizim qonşuluğumuzda yaşayırdı. Ordan tanıyıram. İşgüzardır, sədaqətlidir, möhkəm qızdır. Taksi şoferinin də arvadı gərək möhkəm olsun, yoxsa, rulun dalında arxayın otura bilməz.

A s l a n. Adı nədir?

F ə r m a n. Xumar. Tikiş fabrikində işləyir.

A s l a n. Dərzidir?

F ə r m a n. Yox, katibədir. Boş vaxtım olan kimi avtomatdan ona zəng eləyib danışığına qulaq asıram, dinmirəm, çünki səsimi eşidən kimi dəstəyi asır.

A s l a n. Sevdiyini bilmir?

F ə r m a n. Niyə bilmir? Yüz dəfə demişəm. Amma şofer olduğumdan xəbəri yoxdur. Özümü vurmuşam elm cəbhəsinə. Çünki indiki qızların alimlərdən xoşları gəlir, maaşları çoxdur. Bir gün dedim ki, səni sevirəm, özüm də ali məktəbdə işləyirəm. Üzümə baxmaq istəmədi. Sonra dedim ki, özüm müdafiə elədim, məni namizəd təyin elədilər, hirsləndi, qədeş canı, professorluğa qədər çıxacaqdım, heyif ki, daha ağzımı açmağa qoymur.

A s l a n. Ağıllı qız imiş. Yaxşı, de görüm, yağlamısan?

F ə r m a n. Özünün başı ətlidir.

A s l a n. Sığallamısan?

F ə r m a n. Yox, saçı əlimə keçir ki, sığallayım?

A s l a n. Bəlkə bıçaq göstərəsən?

F ə r m a n. Bıçaqlıq qız deyil. Şəklinə bax, gör bu cür gözəli qorxutmaq rəvadır? Budur portfeldədir. (*Portfeli açır, təəccüblə baxır, bir dəstə kağız çıxardıb vərəqləyir*) Bu nədir?

A s l a n. Nədir ki?

F ə r m a n. Peysa.

A s l a n. Peysa nədir?

F ə r m a n. Teatrda oynayırlar, ey... ondan.

A s l a n. Səndə peysa nə gəzir?

F ə r m a n. Mən nə bilim? Portfelim yəqin bir dramaturqun portfelilə dolaşıq düşüb. Xumarın şəklinin əvəzinə peysa, adı da "Yalan".

A s l a n. Ver görüm. (*Pyesi alıb baxır*) Eşq, məhəbbət – yalan. Dostluq, sədaqət – yalan. Pyesa yazırlar, o da yalan? Adam bilmir, hara qaçıb yalandan yaxasını qurtarsın. (*Cırmaq istəyir*)

F ə r m a n. Cırma, ver mənə. Yalan həmişə lazım olan şeydir (*pyesi alır*).

A s l a n. Əksinə, yalan pis yoldaş kimidir, adamı həmişə pis yola aparır. Əgər eşq axtarırsansa, heç vaxt yanında yalan gəzdirmə.

F ə r m a n. Elə demə. Mənim kimisi aldatmasa, evlənə bilməz.

A s l a n. Mənim təcrübəm var, başa düş, eşq ilə yalan bir-birini məhv eləyir. At onu!

F ə r m a n. At deyirsən, atım da... (*Təəssüflə kağızlara baxır, birdən çığırır*) Şef!

A s l a n. Nə var, ədə, nə çığırırsan?

F ə r m a n. Burada həm eşqdən yazılıb, həm də yalandan.

A s l a n. Mənə intiqam lazımdır.

F ə r m a n. O da var.

A s l a n. Ver baxım.

F ə r m a n. Bura göz qabağıdır, gedək, oturaq bir tərəfdə, oxuyaq, maraqlıdır. (*Gedirlər*)

İKİNCİ ŞƏKİL

Tikiş fabrikinin qabağındakı bağça. K ə k l i k səhnəyə çıxıb çağırır.

K ə k l i k. Xumar! Xumar! Xumar!

X u m a r küçə tərəfdən qaça-qaça gəlir.

X u m a r. Nə var, Kəklik?!

K ə k l i k. O tərəfdən niyə gəlirsən, hara getmişdin?

X u m a r. Sus, yavaş!..

K ə k l i k. Gizli görüşün vardı?

X u m a r. Yazıq canım, kiminlə görüşəcəyəm? Nişanlım yox, sevgilim yox... Şikayət bürosunu açmışdım.

K ə k l i k. Heç nə başa düşmürəm.

X u m a r. Az, mən bu fabrikdə dönüb olmuşam şikayət bürosu... Kimin dərdi var, gəlib mənə danışır.

K ə k l i k. Hə, onu deyirsən... İndi kimdən şikayət qəbul elə-yirdin?

X u m a r. Müdirin arvadından.

K ə k l i k. Köhnəsindən, ya təzəsindən?

X u m a r. Təzə arvad xoşbəxtdir, mən hələ xoşbəxtlikdən şikayət eləyən görməmişəm. O biri, yazıq, ərini əlindən alıblar, ürəyini mənə açır, kədərini mənimlə bölüşdürür. Hamilədi, bu gün-sabah uşağı olacaq, öz dərdinə qalmaqdan, ərinin dərdinə qalır. Hər gün gəlib məndən soruşur: Umud necədir, yemək yeyirmi, istirahət eləyirmi, evdən gələndə kefsiz görünmür ki? Mən də deyirəm çox dərdlidir, qaşqabağından qar yağır. Peşmandır...

K ə k l i k. Doğrudan elədir?

X u m a r. Yox ey, tərsinə, təzə arvadını görəndə, qanadsız uçmaq istəyir.

K ə k l i k. Bəs niyə yazıq arvada yalan danışırsan?

X u m a r. Təsəlli verən, yaralı ürəklərin sağalmasına kömək elə-yən yalanı danışmaq olar. Məni niyə çağırırdın?

K ə k l i k. Məşq eləyəcəyik.

X u m a r. İkimiz?

K ə k l i k. Gəlirlər... Bircə sən heç yerə getmə... Elə itirsən ki, tapmaq olmur.

X u m a r. Katibəyəm də. Ora qaç, bura qaç, o telefon, bu telefon...

K ə k l i k. Telefonla da şikayət qəbul eləyirsən?

X u m a r. Bəli, elə birinci Zəkinin şikayətini. Kəklik, Kəklik deməkdən məni boğaza yığıb.

K ə k l i k. Zəki elə məni də boğaza yığıb.

X u m a r. Boğaza yığıb, hə? Bura bax, sevirsən sev, sevmirsən bir-dəfəlik sözünü de! Yazıq oğlanı qoymusan kosmik fəzada...

K ə k l i k. O barədə danışma, xahiş eləyirəm, qoy Zəki bir aşiq kimi fəzalarda uçsun, amma bir rejissor kimi mənə aktrisalıq öyrətsin. Mən dünyada yalnız səhnəni sevirəm.

X u m a r. Səni də anlamaq olmur. Gah rəssamlıq, gah teatr...

K ə k l i k. Teatr nədir? Canlı rənglərin palitrası. Aktyor rəssam olmalıdır ki, səhnədə cürbəcür lövhələr yaratsın. Mən bir rəssam kimi

tamaşaya tərtibat verəcəyəm, bir aktrisa kimi elə oynayacağam, alqış səslərindən salon titrəyəcək.

X u m a r. Pəh, pəh... hələ aktrisa deyilsən, salonu titrədirsən, olandan sonra teatrı dağıdarsan ki...

K ə k l i k. Dağıtmaq lazımdır. Bizim yolumuz yeni teatr yoludur.

S a l e h və R ə f i q ə içəri girirlər. Saleh birdən belini tutub dayanır.

R ə f i q ə. Qızlar, xoş gördük.

S a l e h. Tez ol, Rəfiqə, o dərmanımı ver.

R ə f i q ə. Hansıdır?

S a l e h. Üstündə yazmışam. "B-A", yəni böyrüm ağrıyanda (*Rəfiqənin verdiyi həbi udur*).

X u m a r. Nə olub, Saleh əmi?

S a l e h. Sol böyrümün sancısı tutub.

K ə k l i k. Bəlkə "Təcili yardım" çağıraq?

S a l e h. Lazım deyil, elə mən özüm yarı həkiməm. Bu qiyamət dərmandır, keçdi. Hə, qızlar, indi salaməleyküm, bir deyin görək, Zəki bizi bura niyə çağırıb?

X u m a r. Rol oynamaqdan ötrü.

S a l e h. Onsuz da mən bir plan şöbəsi kimi fabrikin həyatında mühüm rol oynayıram.

K ə k l i k. Həyatda yox, səhnədə.

S a l e h. Deməli, Rəfiqə, axırımız gəlib artistlikdə dayandı?

K ə k l i k. Rəfiqə xala bizim xalq teatrının ən aktiv üzvüdür.

S a l e h. Oynayıb?

X u m a r. O qədər...

S a l e h. Məni aldadıblar, ay camaat, bu yaşımda gəlib artiska ilə evlənmişəm. Rəfiqə, bəs niyə mənə bu barədə bir söz deməmisən?

R ə f i q ə. Dərmanların əlindən macal tapmışam ki?

S a l e h. Hirs vurdu başıma, ürəyim sancdı. Rəfiqə, tez ol, oradan dərman ver. Üstündə "H-T" yazmışam.

R ə f i q ə. "H-T" nədir?

S a l e h. Yəni hirsim tutanda.

K ə k l i k (*Xumarın qulağına*). Bu cür xəstə adam bizim tamaşa-da oynaya bilər?

X u m a r. Xəstə-zad deyil, yalandan arvadına əzilir. Saleh əmi, heç səhnəyə çıxmısınız?

S a l e h. Mən həyatda elə səhnələr görmüşəm ki, teatr onun yanında muştuluqdur.

K ə k l i k. Görmüsünüz, ya iştirak eləmisiniz?

S a l e h. Baş rolu oynamışam.

Zəki içəri girir. O, çox gəncdir, ancaq özünü təcrübəli rejissor kimi göstərməyə çalışır.

K ə k l i k. Axırı ki, gəldin.

Z ə k i. Hamı yığılmayıb?

X u m a r. İş indicə qurtaracaq.

Z ə k i. Hamı yığışsın, gedək zala.

S a l e h. Zəki müəllim, mən də gərək artistlik eləyim?

Z ə k i. Saleh əmi, siz bizim təzə işçimizsiniz, bilmirsiniz, Rəfiqə bacı danışar? Bu fabrikdə teatrı çox sevirlər, bizim teatrımız məşhurdur. Sizinçün bu əsərdə yaxşı rol var.

S a l e h. Bacararam?

R ə f i q ə. Bacarmasan, Zəki Səməndəroviç öyrədər, bilmirsən, nə rejissordur (*qızlar gülüşürlər*).

Z ə k i (*qızlara tərs-tərs baxdıqdan sonra*). Bu saat əsərdən bir parça oxuyum, nə rol oynayacağınızı görün... Konstantin Sergeyeviç deyib ki... (*Portfeli açır, bir neçə əzik kağız çıxarıb yerə atır, təəccüblə*) Bu nədir, bəs, əsər hanı? Deyəsən, heç bu portfel mənim deyil... Dəyişik düşüb... yəqin trolleybusda... yanımda biri oturmuşdu, əlində də bu cür portfel...

X u m a r. Üzü yoxdur?!

Z ə k i. Yox, cavan dramaturqdur, makinada yazdırmağa da macal tapmamış, əlyazmasını mənə vermişdi. Bəs, necə olsun? Dayan, dayan, əlimə bir şey dəyir. (*Portfeli axtarır, bir böyük şəkil çıxardır*) Şəkildir... Xumarın şəkli...

X u m a r. Mənim şəklim?

Z ə k i. Budur, bax!

X u m a r. Mənim şəklim xalqın portfelində nə gəzir?

K ə k l i k. Sirlərin üstü açılır. Bəs, deyirdin "nişanlım yox, sevgilim yox..."

X u m a r. Mənim heç nədən xəbərim yoxdur.

S a l e h. Bəlkə, bu da bir növ teatr priyomudur, hə?

R ə f i q ə. Demək istəyirsən ki, "Yalan"ın itməyi yalandır?

Z ə k i. Təəssüflər ki, həqiqətdir.

S a l e h (*Xumarın şəklini alıb baxır*). Kim isə "Yalan"ı apardı, əvəzində bizə Xumarın şəklini göndərdi ki, yalanla yox, bu cür göyçək qızın sevgisilə məşğul olun.

X u m a r. Şəkli bura verin, Saleh əmi, hamının yanında biabır oldum.

Şəkli Salehin əlindən alır. Utanaraq səhnədən çıxır.

Z ə k i. Dramaturq xəbər tutunca bir çarə eləmək lazımdır.

K ə k l i k. Bütün trolleybusları axtar, milisə xəbər ver.

Z ə k i. Axtararıq, əgər tapmasaq, gərək şəkil-şəkil, pərdə-pərdə mətni yadımıza salıb yazaq.

R ə f i q ə. Bu da bizim məşqimiz.

S a l e h. Bəli, deməli, "Yalan" dönüb oldu yalan. Gedək uşaqlar, yalandan tamaşa göstərməkdənsə, öz doğru işimizlə məşğul olaq. Çıxırlar.

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Tikiş fabriki. Umudun kabineti və onun qarşısında katibənin otağı. Umud aramsız zəngi basır. Xumar qaça-qaça gəlir, öz otağından keçib kabinetə girir.

U m u d. Haradasan? Zəng çalmaqdan yoruldum, gəlib çıxmırsan?

X u m a r. Məşğul idim, buyurun.

U m u d. Təcili bir stəkan çay.

X u m a r. Bu saat. Siz o kağızlara qol çəkin, tələsdirirlər.

U m u d. Qol çəkim də... Tələsdirirlər... Hamı tələsir. Elə bil qaça-qaçdır. (*Kağızlarla məşğul olur*)

Xumar öz otağına keçir, telefonların üçü də birdən zəng çalmağa başlayır.

X u m a r. Əvvəlcə hansına cavab verim? Bəxtəbəxt birini götürəcəyəm. (*Telefonlardan birinin dəstəyini götürür*) Alo, bəli, buradadır... Bu saat! (*Çay töküb kabinetə aparır*) Univermağın müdiri sizinlə danışmaq istəyir.

U m u d. Dedin buradayam?

X u m a r. Əlbəttə, yalan danışmayacağam ki?

U m u d. Vay, vay, batdıq getdik ki. Az, yalansız katibə olar? (*Dəstəyi götürür, çay içə-içə danışır. Xumar qol çəkilmiş kağızları*

götürüb öz otağına keçir) Mənəm, Umud yoldaş... Nə? Geri qaytarırsınız? İxtiyarınız yoxdur. Artikul hansıdır? 95? Gül kimi maldır, satmağı bacarmırsınız, mən neyləyim? Hara istəyirsən de, mən ondan da yuxarıya deyərəm. Xoş gəldin. (*Dəstəyi qoyur*) Xumar! (*Xumar bu tərəfə keçir*) Şamili çağır yanıma. Dünyanı bir-birinə qarışdırıb. Aqronomdan da tikiş fabrikinə müdir müavini olar? Bakıda saxlamaq xətrinə nə işə olsun, göndərirlər. Çağır, gəlib gözləsin, bu saat qayıdıram. (*Gedir*)

X u m a r (*zəng eləyir*). Kommutator, Şamili müdir çağırır, tez onun yanına gəlsin. Məşq baş tutmadı. Pyesi oğurlayıblar. Hə, hə, onu de, kaş dramaturqu oğurlayaydılar, pyes qalaydı. (*O biri telefon zəng çalır*) O biri telefon yazıq-yazıq mələməyə başladı. Qoy götürüm, sakit olsun. Sağ ol. (*Bu dəstəyi asır, o birini götürür*) Alo, alo! Yenə susur. A yoldaş, işin-gücün qurtarıb? Nəfəsini eşidirəm, ey.

Zəki içəri girir.

Z ə k i. Kimin nəfəsini eşidirsən?

X u m a r. Bir avaranın. Bütün günü zəng eləyir, amma danışmır. (*Dəstəyi acıqla asır*)

Z ə k i. Portfeldən çıxan şəkil... Sükut içərisində keçən telefon zəngləri... Mənim qulağıma qorxaq bir aşiqin titrək ayaq səsləri gəlir.

X u m a r. Zəki, iş vaxtı kənar söhbətlərlə məşğul olma...

Z ə k i (*yavaşdan*). İçəridədir?

X u m a r. Yox, sexə gedib.

Z ə k i. Onda, bəs niyə elə rəsmi danışırsan? Nə olub, yenə dağ başını bulud-qar alıb?

X u m a r. Əlindən yığmışam. Bir pyesi də saxlaya bilmədin, hələ adını rejissor qoymusan.

Z ə k i. Cinayət işləri ilə məşğul olan idarəyə zəng eləmişdim. Cavab verdilər ki, pyes oğruları ilə biz məşğul olmuruq, yazıçılar ittifaqına müraciət eləyin. Oraya da heç kəsin işi düşməsin.

X u m a r. Sənin ucbatından iynə ilə gor qazmağa başlamışıq.

Z ə k i. Neyləyim, qəzadır da... Səndən bir xahişim var, Xumar!

X u m a r. Şikayət qutusunu açım?

Z ə k i. Aç, mənim də dərdimi qəbul elə. İşdən çıxanda bir bəhanə ilə Kəkliyi də özünlə götür, sizi yolun ayrıcında gözləyəcəyəm. Sənin yanında onunla qəti danışmaq istəyirəm.

X u m a r. Yoldaş rejissor, mizanı düz qurmursan. Məhəbbət söhbətində şahid iştirak eləməməlidir.

Z ə k i. Kəkliklə şahidsiz danışmaq olmur.

X u m a r. Yəqin ürəyinin tellərini dilləndirə bilmirsən.

Z ə k i. Bilmirəm. Acizəm. Sevgi dilimi bağlayıb.

X u m a r. Yalvarırsan, zavallı?!

Z ə k i. Rəhm elə, ey mərhəmət göyərçini!

Şamil içəri girir.

Ş a m i l. Yenə nə həngamədir?

Z ə k i. Məşq eləyirik.

Ş a m i l. Bizim bu kolxozun işi başdan-ayağa teatrdır... (*Kabinetə keçir*)

X u m a r. Fabrikə həmişə kolxoz deyir.

Z ə k i. Kəkliklə gəlməyi unutma, sizi gözləyəcəyəm. (*Xumar ona dilini çıxardır*) Sizinlə ciddi danışmaq olmur ki... (*Gedir, Umud kabinetinə qayıdır*)

Ş a m i l (*Umuda*). Məni nə üçün çağırmısan?

U m u d. Univermaqdan xəbərin yoxdur?

Ş a m i l. Yox, nə olub?

U m u d. Qan su yerinə axır.

Ş a m i l. Vuruşurlar? Nə üstə?

U m u d. Bizim kostyumlarımızın üstündə baş yarılır.

Ş a m i l. Hə, gördün fəaliyyətimizi?

U m u d. Gördüm. (*Zəngi basır. Xumar gəlir*) Get, katibəyə de, mənim müavinim Şamilə şiddətli töhmət yazsın. (*Xumar gedir*)

Ş a m i l. Mənə töhmət? Bilmək olarmı, nə üçün?

U m u d. Böyük fəaliyyət göstərdiyin üçün.

Ş a m i l. Sağ ol əvəzinə?

U m u d. Bilirsən univermaqda dava-dalaş nə üçündür? Sən tikdirdiyin kostyumları almaq üçün yox, geri qaytarmaq üçün, şikayət dəftərinə yazmaq üçün. Bütün şəhərdə biabır olmuşuq, onunçun sənə "sağ ol" deyək?

Ş a m i l. Bura bax, Umud yoldaş, mənim üstümə yıxma, özün qol çəkmisən, rəsmi olaraq məsulsan. Töhməti də özünə yaz.

U m u d. Boş qazanı dolu qazana vurma, sınar. (*Zəngi basır, içəri girən Xumara*) Baş mühəndisi bura çağır.

X u m a r. Xəstədir.

U m u d. Müavinini çağır.

X u m a r. Futbola gedib.

U m u d. Sex müdirini çağır.

X u m a r. Raykoma iclasa gedib.

Ş a m i l. Əcəb kolxozumuz var.

U m u d. Plan şöbəsindəki Saleh hardadır? Bəlkə o da yoxdur, kosmosa uçub?

X u m a r. Xeyr, hələlik işdədir, çağırım?

U m u d. Denən doxsan beşinci artikulun materiallarını gətirsin.

X u m a r. Baş üstə. (*Çıxır*)

Ş a m i l. Qanını qaraltma, akt bağla, ver traktorun ağzına, təzədən şumlasınlar.

U m u d. Bura sənincün kolxoz deyil, qoyunçuluq ferması deyil. Siz orada kababı yeyib, canavarın ayağına yazmağa adət eləmisiniz. Amma burada hər balaca brak üçün bizim özümüzdən akt bağlayırlar.

Ş a m i l. Cavabdeh sənsən, mənə nə! (*Saleh içəri girir*)

S a l e h. Mən hazır.

U m u d. Saleh yoldaş, bax o kağızlara, de görüm, axırıncı dəfə satışa göndərdiyimiz kostyumları mən nə vaxt istehsalata buraxmışam?

S a l e h (*kağızları diqqətlə yoxladıqdan sonra*). İstehsalata üç ay bundan qabaq buraxılıb. Amma o vaxt siz burada yox idiniz, müavininiz qol çəkib.

Ş a m i l. Yalan deyirsən.

S a l e h. Yalnız qorxaqlar yalan danışar. Mən qorxaq adam deyiləm. Bu naryad, bu da sizin qolunuz.

U m u d. Buna nə deyirsən?

Ş a m i l. Yadıma gəlmir. Lap tutaq ki, qol çəkmişəm, məhkəmə qurmusan, iş verəcəksən?

U m u d. Əvvəlcə şiddətli töhmət verəcəyəm, sonra da işdən çıxardacağam.

Ş a m i l. Ver görüm, necə verəcəksən. Sən hələ məni yaxşı tanımamısan. (*Qapını çırpıb gedir*)

U m u d (*Xumarı çağırır*). Töhmət nə oldu?

X u m a r. Yazır.

U m u d. Bir saat qurdalanacaq. Yaxşısı budur özüm məşğul olum.

Gedir. Xumarla Saleh danışa-danışa katibənin otağına keçirlər.

S a l e h. Xumar, oradan mənə bir dərman ver.

X u m a r. Nə dərman?

S a l e h. Nə olur olsun, dərman olsun. Qanıqaralıq ki, oldu, ürəyim relsdən çıxır.

X u m a r. Dərman yoxdur, konfet var, eybi yoxdur?

S a l e h. Ver gəlsin. (*Xumar ona konfet verir*) Eh, ay Xumar, mənim ürəyimə bir konfet nə təsir eləyəcək?

X u m a r (*ona yenə konfet verir*). Al, Saleh əmi, birini də.

Rəfiqə içəri girir.

R ə f i q ə (*Salehə*). Nə olub, rəngin ağarıb?

S a l e h. Bir az artıq-əskik danışıq oldu, özümü pis hiss elədim. Dərmanlarım yanındadır?

R ə f i q ə. Yenə dərman? İndi hansını istəyirsən?

S a l e h. Üstündə "M-D" yazmışam. Yəni, müdiriyyətlə dalaşanda.

R ə f i q ə. O dərmandan yoxdur, qurtarıb.

S a l e h. Bu qədər dava-dalaşa dərman davam gətirər?

R ə f i q ə. Dava nə üstündə idi?

S a l e h. Kişi kostyumları brak çıxıb. Onun üstündə.

R ə f i q ə. Bəs onları sərgidə tərifləmişdilər.

S a l e h. Sərgi üçün elə tikirik, min göz gərək tamaşa eləsin. Camaat üçün tikəndə isə gözlər görməsin.

Umud gəlir.

U m u d. Rəfiqə bacı, xoş gördük. Saleh kişi, sən bir plan şöbəsi müdiri kimi gərək baza ilə möhkəm əlaqə saxlayasan. Mal ki, pis oldu, çalış mərkəzdən uzağa göndərsinlər, rayona, kəndə. Xumar! Yanıma heç kəsi buraxma. Məşğulam. (*Öz kabinetinə keçir, kağızlarla məşğul olmağa başlayır*)

R ə f i q ə. Demək rayondakıları, kənddəkiləri aldatmaq olar, hə?

S a l e h. Hər bir ticarətin içində müəyyən faiz yalan olmalıdır.

R ə f i q ə. Ondansa fabriki qaydasına salın, heç kəsi aldatmayaq. (*Gedir*)

S a l e h. Salmaq olur ki? Min naçalnikimiz var, bilmirsən hansının sözünə qulaq asasan. (*Getməyə hazırlaşdıqda, Şələlə içəri girir. Saleh təəccüblə bir tərəfə çəkilir*)

Ş ə l a l ə (*Xumara*). Göyçək qız, yaxına gəl, səni öpüm.

X u m a r. Necəsiniz, Şələlə xanım?

Ş ə l a l ə. Lap yaxşıyam. Sənin kimi gözəl qız ərimin qarovulunu çəkir, pis olaram? Umud kabinetindədirmi?

X u m a r. Bəli, amma deyib heç kəsi buraxma.

Ş ə l a l ə. Mən onun ruhuyam, ruhsuz bədən orada neyləyəcək?

Şəlalə kabinetə keçir, ayağının ucunda yaxınlaşıb Umudun gözlərini tutur.

U m u d. Kimdir? (*Şəlalə cavab vermir*)

S a l e h (*dili dolaşmış halda*). Bu... bu... kimdir?

X u m a r. Müdirin arvadı.

S a l e h. Konfet!

Xumar ona konfet verin, qolundan tutub səhnədən çıxardır.

U m u d. Kimdir idarədə mənimlə zarafat eləyən?

Ş ə l a l ə. Səni sevən bir qadın. (*Əlini onun gözündən götürür*)

U m u d. Şəlalə! Sənsən!

Ş ə l a l ə. Mənəm, mənim pişiyim, mənim dovşanım!

U m u d. Yavaş danış, Şəlalə, bura idarədir.

Ş ə l a l ə. Sənin özünə də qurban olum, idarənə də... niyə dilxorsan?

U m u d. Bir az əsəbiləşdim, ona görə...

Ş ə l a l ə. Ay mənim yazıq ərim, burda səni dinc qoymurlar, hə? Çıx bu fabrikdən. Mən sənin bir santimetr əsəbini dünyanın bütün fabriklərinə dəyişmərəm... Kiminlə dalaşmısan?

U m u d. Heç...

Ş ə l a l ə. Şəlalədən söz gizlədirsən?

U m u d. Müavinim ilə sözümüz oldu.

Ş ə l a l ə. Ay onun boynu sınsın, ay onu dünya işığı görməsin. Mənim Umudumu incitmək olar? (*Qapını açır, Xumara*) Xumar xanım, zəhmət olmasa, o başı batmışı bura çağırın!

X u m a r. Hansı başı batmışı deyirsiniz, Şəlalə xanım?

Ş ə l a l ə. Umudun müavinini.

X u m a r. Çağırım, Umud yoldaş?

U m u d. Çağır, çağır, qoy onun mübarək üzünü bizim arvad da görsün.

X u m a r. Baş üstə. (*Gedir*)

Ş ə l a l ə. Sənin bu katibəndən gözüm su içmir, çox qaş-göz oynadır.

U m u d. Nə danışırsan, Şəlalə, sənə mən xəyanət eləyərəm?

Ş ə l a l ə. Dünyada ailə dağıdan arvadlar o qədərdir ki, bir budaqda oturub, min budağı silkələyirlər...

U m u d. Bilirsən səni nə qədər istəyirəm...

Ş ə l a l ə. Məndə olan sevgi heç kəsdə ola bilməz. Mənim qədər heç bir qadın öz ərini istəməyib. Düzdür, səndən qabaq da ərim olub, ancaq toydan iki ay sonra rəhmətə gedib. Sevgi nədir, bilməmişəm. İndi isə bilirəm, sənin bir tükünün üstündə bütün qadınları məhv eləyərəm.

U m u d. Şəlalə, evində sənin kimi qızılı olan gedib kənarda dəmir-dümür axtararmı?

Ş ə l a l ə. Axtarar. Haram ləzzətli olur. Pişik qulağını gətirsin. Şəlaləsi onun qulağından çəkmək istəyir, gətir, gətir. (*Umudun qulağını tutur*) Bu, gözəl katibə saxladığın üçün... Bu da, katibə sənə göz süzdürdüyü üçün...

Ş a m i l içəri girir. Onlar özlərini düzəldirlər.

U m u d. Şəlalə, məni dilxor eləyən budur. Bax, ləzzət çək!

Ş a m i l. Kim kimi dilxor eləyib, mən səni, sən məni?

Ş ə l a l ə. Nə kobud müavinin var, ay Umud? Qadına salam verməyi də bacarmır.

Ş a m i l. Şəlalə xanım, tanış deyilik, ona görə də cürət eləmədim.

U m u d. Tanış ol!

Ş a m i l (*Şəlalə ilə görüşür*). Bağışlayın... Kolxozçu adamıq da.

Ş ə l a l ə. Kolxozçunun şəhərdə nə ölümü var, zəhmət çəkib kəndə getsin, pambıq düzəltsin.

Ş a m i l. Pambığı düzəltməzlər, əkərlər.

Ş ə l a l ə. Ək, sözüm yoxdur, amma kolxozda, mənim ərimin başında yox...

U m u d. Nə dedin, Şəlalə, lap ürəyimdən tikan çıxartdın...

Ş ə l a l ə. Kolxozçu qardaş, zəhmət çək, onun əlini sıx, üzr istə.

Ş a m i l. Şəlalə xanım, axı mənim bir təqsirim olmayıb.

Ş ə l a l ə. Onun kimi təmiz, alicənab adamın qarşısında hamı səcdə eləməlidir. Üzr istə!

Ş a m i l (*Umudla görüşür*). Üzr istəyirəm.

U m u d. Qurban olasan, Şəlaləyə...

Ş a m i l. Bəs töhmət? Mən boyda kişiyə töhmət vermək yaxşı deyil.

U m u d. O barədə danışma. Dünya gəlsə, o töhməti dəyişən deyiləm.

Ş ə l a l ə. Töhmət yazmısan? Ver baxım. (*Stolun üstünü axtarır*)

U m u d. Oraları qarışdırma, Şəlalə!

Ş ə l a l ə. Qorxdun? Bəlkə burda məktub gizlətmisən?

U m u d. Yox, ey, məktub hardadır? Demək istəyirəm ki, əmr orada deyil. Katibədədir. Bu saat gətirdim. Xumar! Xumar! Yoxdur, gedim özüm gətirim. (*Çıxır*)

Ş a m i l. İcazə verin, əlinizdən öpüm.

Ş ə l a l ə. Çəkil o yana... Mən olmasam bir gün dünyada baş saxlaya bilməzsən.

Ş a m i l. Çox sağ olun. Zəng eləyən kimi özünüzü çatdırdınız.

Ş ə l a l ə. Mən elə qadınam. Bir adamı ki, sevdim, özümü oda-alova ataram. Amma sən... nəfəsini də yalandan alırsan.

Ş a m i l. Dünən gələ bilmədim. Bir tərəfdən idarə, bir tərəfdən də... Umudun qabağında vicdanım razı olmur...

Ş ə l a l ə. Cəhənnəm olsun Umud da, idarə də, sənin vicdanın da... Mən ki, zəng eləyib çağırdım, gərək quş kimi uçub gələsən.

Ş a m i l. O cür səhv bir də təkrar olunmaz. Nə vaxt desəniz, qulluğunuzda hazıram.

Umud əlində kağız gəlir.

Ş ə l a l ə (*pıçıltı ilə*). Mənim zəngimi gözlə.

U m u d. Bir də oxudum, əmri yaxşı yazmışam. Bu cür töhməti o, ömründə görməyib.

Ş ə l a l ə. Əgər gizli deyilsə, ver baxım.

U m u d. Gizli niyə olur? Al, oxu! (*Şəlalə əmri alıb oxumadan cırır*) Neylədin, niyə cırdın?

Ş ə l a l ə. Yazığım gəldi. Görmürsən, qorxudan nə günə düşüb? Yumaq kimi yumulub. (*Şamilə*) Kolxozçu qardaş, bir də mənim ərimi əsəbiləşdirməyin. Gedə bilərsiniz.

Ş a m i l. Çox sağ olun. (*Çıxır*)

U m u d. Əmri nahaq cırdın, Şəlalə, bilirsən, o, dövlətə nə qədər ziyan vurub?

Ş ə l a l ə. Sən töhmət verməklə ziyan ödənəcək? Nahaqdan özünü işə salma, yuxarılarda adamı olmasaydı, aqronomu fabrikə işə göndərməzdilər. Sataşmağa adam tapmısan?

U m u d. O da düzdür. Sən lap qızıl kimi arvadsan, Şəlalə!

Ş ə l a l ə. Mən olmasam bir gün bu dünyada baş saxlaya bilməzsən. Elə bilirsən, bura təsadüfən gəlmişəm? Zəng eləmişdim, dedilər, qanı qaradır. Taksiyə minib özümü çatdırdım. Mən elə qadınam. Bir adamı ki, sevdim, özümü oda-alova ataram. Pişik yaxına gəlsin, Şəlaləsi onu sığallamaq istəyir. (*Umudu qucaqlayır*)

Səhnə qaranlıqlaşır.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Kiçik bir otaq. F ə r m a n səhnəyə çıxır, fit verir. Aslan gəlir.

A s l a n. Nə var?

F ə r m a n. İndicə gələcəkdir.

A s l a n. Nə yaxşı xəbər gətirmisən. Mən onun sağ tikəsini qulağı boyda eləyəcəyəm.

F ə r m a n. Onun bir damcı qanına mən ürəyimi verməyə hazıram.

A s l a n. Satdın məni, keçdin Salehin tərəfinə?

F ə r m a n. Mən Salehdən yox, Xumardan danışıram. İndicə çıxıb evə gedəcəkdir. Yolu burdandır.

A s l a n. Əşi, mən nə dərddəyəm, sən nə dərddə?

F ə r m a n. Dərdim böyükdür, şef, fikrim yaman qarışıqdır. Müştəri deyir Razinə sür, sürürəm Alatavaya. Xumardan başqa heç nə barəsində fikirləşə bilmirəm.

A s l a n. Axmaq, arvad adamı adamlıqdan çıxardır.

F ə r m a n. O cür arvad adamı adam eləyər.

A s l a n. Sevmir, ayrısını tap. Nə çoxdur saçı kəndçi papağına oxşayan qız.

F ə r m a n. Yox, lap mələk də olsa, istəmirəm. Mənim gözüm bircə ondadır.

A s l a n. Çox istəyirsən?

F ə r m a n. Allaha and içirəm.

A s l a n. Mən Allaha inanmıram.

F ə r m a n. Həzrət Abbas haqqı.

A s l a n. Onda inandım. De görüm, məndən nə istəyirsən, sənin bu məhəbbət oyununda mənim vəzifəm nədir?

F ə r m a n. Bir az hədə-qorxu gəl, görsün ki, mənim də dalımda duran var.

A s l a n. Yaxşı tapmısan. O cür qızların bir-iki sümüyünü sındıran kimi yumşalıb ipəyə dönürlər.

F ə r m a n. Qurban olum, dilinə nə qədər istəyirsən güc ver, amma əlini vurma. Sən bir tərəfdə dayan, əvvəlcə söz ilə onu başa salım. Gördüm yox, tərslik eləyir, fit verərəm, gələrsən.

A s l a n. Bildim. (*Gedir. Fərman gizlənir*)

Xumarla K ə k l i k səhnəyə çıxırlar.

K ə k l i k. Məni bu yollarla hara aparırsan?

X u m a r. Burada səni bir oğlanla tanış eləyəcəyəm. Budur, özü də gəlir.

Z ə k i gəlir.

K ə k l i k. Zəki!.. Sən bu cür kələk gəlib mənimlə görüşmək istəyirsən? Həyatı səhnəyə çevirmisən, komediya oynayırsan?

Z ə k i. Diqqətlə qulaq as, gör nə deyirəm.

K ə k l i k. Nə deyəcəksən? Köhnə vallar təzədən çalınacaq. Tanış melodiyalar.

Z ə k i. Sən məni yaxşı-yaxşı dinlə!

K ə k l i k. Dinləməmişdən də cavabını verə bilərəm. Bura bax, siz oğlanlar elə güman eləyirsiniz ki, qız yaşa doldumu, gərək ərə gedə, hə? Mən həyatda məqsədimə çatmamış, istədiyimə nail olmamış ailə qurmaq haqqında düşünməyəcəyəm. Bildin?

Z ə k i. Məqsədin, istəyin nədir? Böyük rəssam olmaq?

K ə k l i k. Həm rəssam, həm də aktrisa.

Z ə k i. Lap ol dünyanın ən böyük rəssamı və ən məşhur aktrisası. Yenə də sənə bir ər lazım olacaq, ya yox? Konstantin Sergeyeviç deyib ki...

K ə k l i k. Konstantin Sergeyeviç deyib ki, aktrisa ərə getdi, deməli onun sənəti öldü.

Z ə k i. Konstantin Sergeyeviç elə söz deməyib. O deyib ki, bir qızın ürəyi daş, hissləri məftil olsa, ondan sənətkar olmaz.

K ə k l i k. *Demək mən canlı insan deyiləm, daşam, məftiləm, hə?* Çox sağ ol.

X u m a r. O cür demək istəmir ey...

Z ə k i. Ürəkdə gərək istək və arzudan başqa sevgi də olsun.

K ə k l i k. Zəki, mən səni də, sənin sevgini də rədd eləyirəm. (*Gedir*)

X u m a r. Qızla danışmağı bacarmırsan. Qaş qayıran yerdə vurub göz çıxartdın.

Z ə k i. Başdan-ayağa həyəcandır, temperamentdir. Elə bununçun mən onu çox istəyirəm də.

X u m a r. Qaç dalınca, könlünü ələ al. Küt.

Z ə k i. Kəklik, bu dünya dağılıb parçalansa da, yenə sən mənim olacaqsan. (*Gedir*)

Xumar gülərək yoluna davam etmək istədikdə F ə r m a n onun qabağına çıxır.

F ə r m a n. Salam, qonşu qızı. (*Xumar cavab verməyib getmək istədikdə qabağını saxlayır*) Niyə həmişə məni görəndə üçüncü skorostla gedirsən?

X u m a r. A Fərman, nə qırsaqqız olub yapışmısan? Keçən səfər mən sənə sözümü dedim də...

F ə r m a n. O söz ki, keçən səfər sən mənə dedin, elə bil başımı kəsib atdın bir tərəfə.

X u m a r. Elə kəsilməli başın var.

F ə r m a n. Lap cəlladsan ki.

X u m a r. Daha mənimlə bu barədə danışma. Eşitdin? Qurtardı.

F ə r m a n. Qurtarmadı. Sabah-birigün professor olacağam. Amma elmi işimi işləyə bilmirəm. Gəlib dayanırsan gözümün qabağında.

X u m a r. Elmi işçiyə bax, professora bax!.. Elə bilirsən, xəbərim yoxdur ki, şofersən, özün də taksidə işləyirsən?

F ə r m a n. Nə olsun ki? Mən şoferliyin professoruyam: bütün şəhərdə birinciyəm. Şofer – ass.

X u m a r. Yaxşı, yaxşı, yoldaş ass! Yol ver, gedim.

F ə r m a n. İndi ki, şoferliyimi bilirsən, onda gəl açıq danışaq.

X u m a r. Heç cürə danışmaq istəmirəm. Yalançı adamın üzünə də baxmaram.

F ə r m a n. Bir də yalan danışsam, dilim lal olsun, müştəri ilə danışa bilməyim.

X u m a r. Bir de görüm, niyə məni biabır eləyirsən, şəklimi niyə böyüdüb portfelində gəzdirirsən, hə?

F ə r m a n. Nə? Şəkil? Ay aman... böhtandır, xəbərim yoxdur. Portfeldə niyə gəzdirirəm, sənin şəklin həmişə mənim ürəyimdədir...

X u m a r. Məni də, şəklimi də ürəyindən birdəfəlik çıxart. Çəkil bu yana, tələsirəm.

F ə r m a n. Sənin kimisini gərək məcbur eləyəsən. Bu saat şefimi çağırım, onda bülbül kimi ötərsən.

Fit çalır. A s l a n səhnəyə çıxır.

A s l a n. Hə, bacıqızı, yaxşı düşmüsən tələyə.

X u m a r. Bu kimdir? Siz məndən nə istəyirsiniz?

F ə r m a n. Mən səndən məhəbbət istəyirəm.

X u m a r. Nə?

A s l a n. Məhəbbəti bu istəyir. Şəxsən mən nifrət tərəfdarıyam.

X u m a r. Çəkilin yolumdan.

F ə r m a n. Xumar, mən gözəl danışa bilmirəm, səni o qədər istəyirəm ki, yolunda iyirmi beş ilə, uf demərəm. (*Aslana*) Təsdiq eləsənə!

A s l a n. On iki imam haqqı.

F ə r m a n. Vurulmuşam, ey, başa düşürsən, lap çoxdan, qonşu olduğumuz vaxtdan vurulmuşam. Təkəri boşalmış maşın kimi orabura valay vururam. Səni cavahirat içində saxlayaram. Özgəsinin bir ayda qazandığını bir gündə gətirərəm. (*Aslana*) Təsdiq eləsənə!

A s l a n. On iki imam haqqı.

X u m a r. Mənə nə cavahirat lazımdır, nə də pul. Mən sənin heç danışmaq da istəmirəm.

F ə r m a n. Xumar, yalvarıram.

A s l a n. Eh... Yenə hirsim başladı tvist oynamağa... Bu yana çəkil, ə! Qıznan o cür danışmazlar. (*Xumarın qolundan yapışır*) Bura bax ey, qənfet qız, bu oğlanı sevirsən sev, sevmirsən, səni elə oğurlayıb apararam ki, özün də harda olduğunu bilməzsən.

X u m a r. Burax qolumu... burax...

F ə r m a n. Çox güc eləmə, xoşaxoşluqla, xoşaxoşluqla.

A s l a n. Xoşaxoşluqla marojna yeyərlər, qız qaçırtmazlar. Daldan yapış, at çiynimə, aradan çıxaq.

X u m a r (*çığırır*). Ay aman, köməyə gəlin.

Z ə k i dönüb baxanda F ə r m a n qaçır.

Z ə k i. Burax, neyləyirsən, burax?!

A s l a n (*Xumarın əlini buraxır*). Bu kimdir, ə?

F ə r m a n. Qəmişdir.

Z ə k i. Bunlar kimdir, Xumar?

X u m a r. Xuliqan, qolumu sındırmaq istəyirdi.

F ə r m a n. Ağrıdı? Yaylıq verim bağla.

A s l a n. Əməzək arvad. (*Aradan çıxır*)

X u m a r. Zəki, sən onu möhkəm tut, mən getdim milis çağırmağa. (*Gedir*)

Z ə k i (*Fərmana*). Yoldaşın getdi, amma səni qaçmağa qoymayacağam.

F ə r m a n. Niyə qaçıram ki? Odur bax, milis gəlir, ay Xumar!..

Z ə k i dönüb baxanda F ə r m a n qaçır.

Z ə k i. Qaçdı... qaçdı.

X u m a r qayıdır.

X u m a r. Milis gəlmədi, dedi postdayam, tutun gətirin yanıma.

Z ə k i. Daha gecdir, getdilər.

X u m a r. Mən onun evini tanıyıram. Qabaqlar bizim qonşumuz olub. Taksi şoferidir, başına oyun açım, o da görsün...

Z ə k i. Sakit oldun?

X u m a r. Elə qorxmuşdum ki...

Z ə k i. Mən elə bilirdim, tanıdığım qızların içində bircə ədalətli, mərhəmətli sənsən. Demə, sən də bir yazığı yandırıb-yaxırsanmış.

X u m a r. Ona yazıq deyirsən? Xuliqanlarla dostluq eləyirsən.

Z ə k i. Sevgi adamı nəyə desən vadar eləyər. Görmürsən nə qədər sevir? Sən də bundan istifadə elə, onu öz hərarətinlə isit, öz səviyyənə çatdır. Sevgi insandakı bütün eyiblərin üstünü örtə bilər. (*Xumar birdən ağlamağa başlayır*) Bu göz yaşları fərəhdən və sevincdəndir.

Səhnə qaranlıqlaşır.

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Bir küçənin tini. A s l a n və F ə r m a n qaçaraq səhnəyə gəlirlər.

A s l a n. Dayan, ada, dayan, daha... tormuzlarım tutmur.

F ə r m a n. Çoxdandır bu cür qaçmamışdım.

A s l a n. Az qala ilişəcəkdik. Mən bura, bu şəhərə təmiz bir məqsədlə gəlmişdim: intiqam. Sən bu intiqamın içinə həm yalan qarışdırdın, həm də eşq.

F ə r m a n. Eşqin belə tikanlı yolları var da...

A s l a n. O quyruq kim idi? Qız səsləyən kimi gəldi?

F ə r m a n. Mənim həmkarımdır.

A s l a n. Sürücüdür?

F ə r m a n. Yox, demək istəyirəm ki, o da mənim kökümdədir. Xumarın rəfiqəsinə aşiqdir.

A s l a n. Düşmüşəm bu aşiqlərin içinə, ha çabalayıram, çıxa bilmirəm.

F ə r m a n. Zəmanənin qızları elə tərs olublar ki, oğlanlar bilmirlər başlarına haranın külünü töksünlər. Mənim işim bir az da xarablaşdı. Getmişdim saqqal dalınca, bığı da qoyub gəldim.

A s l a n. Ağlama, sevin.

F ə r m a n. Sevinim ki, işim düzəlmədi?

A s l a n. Sevin ki, istədiyin qız bu qədər möhkəmdir. Qız ki, çətinliklə ələ gəldi, çətinliklə də əldən çıxar. Su kimi hər tərəfə axan qız boynuna oradan-buradan o qədər günah yığır ki, axırda şəlaləyə çevrilir. Şəlalə bilirsən nədir?

F ə r m a n. Bu pyesada var. Oxumuşam.

A s l a n. Pyesa... Mənim arvadımın da adı Şəlalə idi, özü də şəlalə kimi idi...

F ə r m a n. Şəlalə?

A s l a n. Yavaş, çığırma, gəlir, gizlənək.

F ə r m a n. Kim?

A s l a n. Mənim keçmiş arvadım Şəlalə. (*Gizlənir*)

Şəlalə səhnəyə gəlir.

Ş ə l a l ə (*öz-özünə*). Kim isə məni çağırdı. (*Ətrafa baxır*) Heç kəs yoxdur. Bəlkə qulağıma səs düşüb. Niyə bu qədər həyəcanlıyam? Şamil hələ gəlməyib. Onu çox istəyirəm. Umudun ulduzu artıq həm idarədə sönür, həm evdə. Bu isə gəncdir, qüvvətlidir, təzə-təzə parlamağa başlayıb. (*Şamil gəlir*) Şamil!

Ş a m i l. Mən özümü çatdırdım.

Ş ə l a l ə. Adam da qadını küçədə saxlayar? Qorxudan tir-tir əsirəm. Birdən görən olar.

Ş a m i l. Görüşü burada siz özünüz təyin elədiniz.

Ş ə l a l ə. Mən yox, ürəyim... ürəyim əmr elədi. Təcrübəsizəm, harda görüşərlər, bilmirəm. Həyatımda birinci dəfədir Umuddan başqa bir kişi ilə görüşürəm. Dünən gecə səhərə kimi ağlamışam. Şəlalə – xəyanət?..

Ş a m i l. Şəlalə xanım, hələ ki, ortada bir xəyanət olmayıb. Siz ərinizin yanında ayna kimi təmizsiniz.

Ş ə l a l ə. Bəs bu görüş? Bu görüş mənəvi xəyanət deməkdir. Mənim kimi qadınları yoldan çıxardan yalnız sevgi ola bilər. Əlini ürəyimə qoy, gör necə döyünür.

Ş a m i l. Rənginiz də ağarıb, yəqin çox həyəcanlısınız.

Ş ə l a l ə. Rəngim ağarıb? (*Tez güzgüyə baxır*) Onsuz da ağam da... (*Şamilin qoluna girir, qulağına nə isə pıçıldamağa başlayır*)

A s l a n (*yavaşdan*). Onun hər sözü, hər kəlməsi yalandır.

F ə r m a n. Əntiqə arvaddır. Qoy gedim üzünə yaxından baxım.

A s l a n. Ehtiyatlı ol, ilişərsən.

F ə r m a n (*onlara yaxınlaşır*). Yoldaş, kibritin varmı? Papirosumu yandır.

Ş ə l a l ə. Oy, qorxdum... kimsən?

F ə r m a n. Tələbəyəm.

Ş ə l a l ə. Tələbə papiros çəkməz.

F ə r m a n. İki almışam, acığımdan çəkirəm. (*Papirosunu yandırır*) Bağışla əmioğlu, səni mühüm işdən qoydum... (*Çəkilir*)

Ş ə l a l ə. Burdan gedək. Nədənsə ürəyim narahatdır. (*Gedirlər*)

A s l a n. Salehdən bir intiqamımı aldım. Şəlalə onun da başına qazan keçirdir.

F ə r m a n. Mən mat qalmışam, sənin bu cür gözəl arvadın olub, sükanı əlindən vermisən başqasına?

A s l a n. O ilandır, qəşəng, bəzəkli ilan. Zəhərinə də bal qarışıb.

F ə r m a n. Bu pyesada eyni ilə bu cür əhvalat yazılıb.

A s l a n. Heç bir əsərdə bu cür şey yazıla bilməz, ver baxım! Mən bu gün həm sevgi gördüm, həm də xəyanət. Öz həyatım-sevgi ilə başlayıb xəyanətlə qurtaran keçmiş həyatım gəldi dayandı gözümün qabağında.

ALTINCI ŞƏKİL

Səhnə dəyişir, tamaşaçıların gözləri qarşısında Aslanın keçmiş həyatı canlanır; kasıb bir otaq. Sadə geyinmiş Şəlalə köhnə divanın, stulların tozunu silir. Gənc Aslan yavaşdan içəri girir, arxadan Şəlaləyə yaxınlaşır, onu qucaqlayır. Şəlalə nazlanır, birdən onun əlindən qurtulub qaçır. Stolun ətrafında fırlanırlar. Nəhayət Aslan onu tutur. İkisi də qəhqəhə ilə gülürlər. Bu zaman köhnə dəb ilə geyinmiş bərli-bəzəkli

Tərlan xanım içəri girir.

T ə r l a n x a n ı m. Sevişirsiniz?

Ş ə l a l ə. Xala, buyur, buyur, xoş gəlmisən.

A s l a n. Xoş gəlmisiniz, Tərlan xanım!

T ə r l a n x a n ı m (*Aslanı diqqətlə süzür*). Hə, məndən razısan? Gör, necə qızın pambıq kimi əllərini tapşırmışam sənə!? Bir öp, mənə min dua elə. Bu cür gözəl hər adama qismət olmur. Onu özüm tərbiyə eləyib böyütmüşəm. Bilirsən mən kiməm? Muxtar bəyin qızı Tərlan xanım. Vaxtilə bütün Bakı məni tanıyırdı. Milyoner qızları ilə bir yerdə gimnaziyada oxumuşam. Musa Nağıyevin oğlu məni alacaqdı, heyf ki, rəhmətə getdi. Bir dəfə, Mantaşovun qonaqlığında general-qubernator məni valsa dəvət elədi. Bax, beləcə durub ayağa, bir reverans elədim...

Ş ə l a l ə (*Tərlan xanımın danışığından xəcalət çəkir*). Xala, indi yeri deyil.

T ə r l a n x a n ı m. Qoy kiminlə qohum olduğunu yaxşı bilsin.

A s l a n. Şəlalə mənim urufumdur, ay xala, on iki imam haqqı, ona gözucu baxanın başını qoparıb verərəm qoltuğuna.

T ə r l a n x a n ı m. Vay, vay, vay. Gəl suvajeri, no[1]!

A s l a n. Nə deyir, az?

Ş ə l a l ə. Fransızca təmiz danışır...

T ə r l a n x a n ı m (*Aslana tərs-tərs baxır*). Gözucu baxanın başını qopardaram nədir? Mənim bacım qızı sənin evində Nənəxanım xala olacaq? O bir güldür, gülə gərək hamı tamaşa eləsin. Elə ki, mən girirdim məclisə, kavalerlər başlayırdılar qoşun atı kimi ayaqlarını yerə döyməyə. İsrail bəy hamıdan diribaş idi, pələng kimi atılardı üstümə.

Ş ə l a l ə. Xala, dedim ki, yeri deyil...

T ə r l a n x a n ı m. Qoy, indi də sənin cehizindən danışım.

A s l a n. Mənə cehiz-mehiz lazım deyil.

T ə r l a n x a n ı m. Sənə lazım deyil, Şəlaləyə lazımdır. (*Əynindəki paltarı göstərir*) Bax, bu paltarı görürsən? Nimdaş olmağına baxma, on üçüncü ildə dayım Parisdən gətirmişdi. Verəcəyəm Şəlaləyə. Bu da dəvəquşu lələyidir. Bakıda bir məndə var idi, bir də Nobelin arvadında. Bacım qızı üçün keçərəm, təzəgəlindir, taxsın, gəzsin. Bu başımdakı şlyapanı on altıncı ildə madam Lorje özü mənimçün düzəldib. Bir az köhnəlsin, verəcəyəm Şəlaləyə. Canımı da ondan əsirgəmərəm.

[1] Tərlan xanım bütün pyes boyu oradan-buradan eşitdiyi yanlış fransız sözləri danışır.

A s l a n. İltifatın artıq olsun.

Ş ə l a l ə. Xala, daha bəsdir, danışma.

A s l a n. Mənim Parisdə-marisdə işim yoxdur. Bir su köşküm var, o qurbandır Şəlaləyə...

T ə r l a n x a n ı m (*Aslanın su köşkündə işlədiyini eşitdikdə diksinir*). Su köşkü? Vay, vay, vay... Gəl Stupidite, no!

A s l a n. Nə dedi?

Ş ə l a l ə (*gülərək yalandan tərcümə eləyir*). Deyir, hər gün gəlib pulsuz su içəcəyəm.

A s l a n. Nə vaxt istəsəniz, buyura bilərsiniz. Şərbətli, şərbətsiz, qazlı, qazsız.

T ə r l a n x a n ı m. Şəlalə, Allah sənə səbir versin, bala! Hələlik yapış bu qazlı su budkasından, görək axırı nə olur? Mən gedirəm, salamat qalın. Adyu! (*Çıxır*)

Şəlalə onu yola salıb qayıdır. Aslan divanda oturub Şəlaləni işarə ilə yanına çağırır. Şəlalə getmir.

A s l a n (*darıxmış halda*). Şəlalə!.. Bura gəl!

Ş ə l a l ə. Utandırma məni.

A s l a n. Az, gəl yanıma da... Səni o qədər istəyirəm ki, bu saat əmr eləsən, başımla divarı deşərəm.

Ş ə l a l ə. Çox matah evin var, hələ divarını da deş...

A s l a n. Deşəcəyəm, kirayə ev axtarıram.

Ş ə l a l ə. Elə ev tap ki, içində telefonu da olsun.

A s l a n (*şübhəylə*). Telefonu neyləyirsən?

Ş ə l a l ə. İşdən tez-tez zəng eləyərsən, darıxmaram. Yaxşımı, mənim qəşəng Aslanım!

A s l a n. O şirin dilinə qurban olum. Bilirsən mənə nə deyib, çağır?

Ş ə l a l ə. Nə deyim? Adın Aslandır da...

A s l a n. Bu gün yanıma bir kişiylə bir arvad su içməyə gəlmişdi. Arvad kişiyə dedi: "Pişik, hansı sudan istəyirsən, şərbətli, ya qazlı?" Elə xoşuma gəldi ki. Sən də mənə pişik de!

Ş ə l a l ə. A... Arvad da kişiyə pişik deyər?

A s l a n. Öz aramızda nə desən olar. Gəl otur yanımda, ürəyindən nə keçir, de, sənin çün alım.

Ş ə l a l ə. Ürəyimdən o qədər şey keçir. Hamısını ala bilməzsən, axı.

A s l a n. Alaram. Sənin yolunda iki gözümdən də keçərəm.

Ş ə l a l ə. Allah eləməsin. Gözsüz nəyimə lazımsan? Deyim?

A s l a n. De!

Ş ə l a l ə. Neylon, arlon, didron.

A s l a n. Necə şeylərdir?

Ş ə l a l ə. Əntiqə. Qonşumuzun qızına əri üçündən də almışdı. Tikdirib geydi. Ürəyim getdi.

A s l a n. Ürəyin niyə gedir, az? Ərin ölməyib ki. Cibimdə invalid kitabçam, doqquz b – psixiçeski, hara getsəm, çörəyim var. Nə istəsəm, verərlər. Sənin dediklərini dünyanın o başında da olsa, sabah taparam, tikdirib geyərsən, hərlənərsən qabağımda. Yaxşı, gedirəm, köşkü açmağın vaxtıdır.

Ş ə l a l ə (*gülə-gülə*). Pişik!

A s l a n. Can!

Ş ə l a l ə. Gələndə bazarlıq elə.

A s l a n. Baş üstə, gəl üzündən öpüm.

Ş ə l a l ə. Utandırma məni.

A s l a n onun saçlarından öpdükdə səhnə qaranlıqlaşır.

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Aslanın xatirəsinin davamı. Yeni otaq, təzə mebel. A s l a n səliqə düzəldir, arabir nəşə ilə zümzümə eləyir. T ə r l a n x a n ı m içəri girir.

A s l a n. Xoş gəlmisən, ay xala!..

T ə r l a n x a n ı m. Bonjur!

A s l a n. Barjom da, hələ üstəlik Narzan da.

T ə r l a n x a n ı m. Şələlə haradadır?

A s l a n. Univermağa getdi. Deyirəm ağız, nə deyirsən alım gətirim, ayağına niyə zəhmət verirsən? Razı olmur. Dükanları gəzməyə həvəsi var.

T ə r l a n x a n ı m. Bu otaq özünüzündür?

A s l a n. Hələlik kirayədir. (*Yavaşdan*) Sonra çırpışdıracağam. Kirayə ki verir, deməli, artıqdır. Artığı da saxlamağa ixtiyarı yoxdur.

T ə r l a n x a n ı m. Kəs kitudi se ton vol.

A s l a n. Nə dedin?

T ə r l a n x a n ı m. Fransızcadır, sən başa düşməzsən.

Şələlə gəlir. Əynində yeni paltar. Xarici görkəmi dəyişmişdir.

Ş ə l a l ə. Xala, ayağın var olsun. Yaxşı ki, gəlmisən. Görürsən, nə mənzilimiz var?

T ə r l a n x a n ı m. Zövqsüz bəzənib.

Ş ə l a l ə. Aslandır da. Dedim mənsiz əl vurma, qulaq asmadı.

A s l a n. Nə cür istəyirsən, özün düzəlt. Sənin bir sözünü mən nə vaxt iki eləmişəm?

Ş ə l a l ə. Sonra düzəldərəm. Get çay qoy, xala tünd çayı çox sevir.

A s l a n. Çayım hazırdır.

Ş ə l a l ə. Onda düş aşağı, mağazadan peçenye al. Xala çayı həmişə peçenye ilə içir.

T ə r l a n x a n ı m. İnək peçenyesi.

A s l a n. Gedirəm. (*Qapıdan çıxmaq istəyir*)

Ş ə l a l ə. Pişik!

A s l a n (*qayıdır*). Nə deyirsən?

Ş ə l a l ə. Pirojna da al.

A s l a n (*yavaşdan Şələləyə*). Bəlkə xalanın ürəyi ər istəyir, gələndə birini tapıb gətirim, yaxam onun əlindən qurtulsun.

Ş ə l a l ə. Aslan, mədəniyyətsiz olma. Eşidər, bilirsən neyləyər? Di tez get.

A s l a n. Bax, bu gözlərim üstə. (*Çıxır*)

T ə r l a n x a n ı m. Getdi?

Ş ə l a l ə. O saat. Ağzımdan söz çıxmamış yerinə yetirir. Su köşkündə, bir dəqiqə rahat otura bilmir. Dəqiqədə bir qaçır evə. Məni çox istəyir. Hayıf ki...

T ə r l a n x a n ı m. Hayıf ki, nə?

Ş ə l a l ə. Hayıf ki, mən onu istəmirəm. Ha çalışıram ürəyimi bağlayım, olmur. Nə bir sözü-söhbəti var, nə bir dostu-aşnası var... Teatra getmir, kino başa düşmür, bircə qısqanmaq bilir, küçəyə niyə çıxdın, univermağa niyə getdin?

T ə r l a n x a n ı m. Birinci gündən demişəm, o, sənin tayın deyil.

Ş ə l a l ə. Özün tanış eləmisən ki.

T ə r l a n x a n ı m. Nə bilim? Dedilər hökumət qulluğundadır, əli işdədir. Sən də qalmışdın ortada. Su satan olduğu heç ağlıma gəlməzdi.

Ş ə l a l ə. Qismət belə imiş.

T ə r l a n x a n ı m. Mən qismətə inanmıram. Ömrün boyu bir axmağın qarovulunu çəkməyəcəksən ki? Ərin pisdir, rədd elə getsin! Gör gəlmir ki, xəlvət sözüm var.

Ş ə l a l ə. Yox ey... gələndə ayağının səsi küçədən eşidilir.

T ə r l a n x a n ı m. Səni bir yaxşı yerdən istəyən var.

Ş ə l a l ə. Ərli arvadı istəyən?

T ə r l a n x a n ı m. Ərin olduğunu deməmişəm. Buna sənin ərin deməyə düzü dilim gəlmir. Sən belə sinə yox, knyaza layiqsən.

Ş ə l a l ə. Neyləyim? İndi daha knyaz-mnyaz yoxdur.

T ə r l a n x a n ı m. Bu zəmanənin də öz knyazları var. O vaxtın İsrail bəyi indi dönüb olub İsrail yoldaş. Səni istəyən adam naçalnikdir. Bir əli yuxarıdakıların əlindədir, bir əli də kassada...

Ş ə l a l ə. Aslan eşitsə ikimizi də tikə-tikə doğrayar.

T ə r l a n x a n ı m. Qələt eləyər, tikə-tikə doğrayar. Bu gözəllik ki, səndə var, bir kişidə qalmayacaqsan ki? Saleh yoldaş səni uzaqdan bir dəfə görüb, ölür dərdindən. Deyir onu mənə bir də göstər dünyanın cavahiratını töküm ayağının altına.

Ş ə l a l ə. Sən məni yoldan çıxardırsan, ay xala!

T ə r l a n x a n ı m. Mən səni tozlu-palçıqlı yoldan çıxardıb asfalt yola salmaq istəyirəm.

Ş ə l a l ə. Axı, mən o İsrail bəyi heç görməmişəm.

T ə r l a n x a n ı m. İsrail bəy yox ey... O çoxdan ölüb. Saleh yoldaş.

Ş ə l a l ə. Cavandır?

T ə r l a n x a n ı m. Kişinin nə qocası, nə cavanı? Sevgi-mevgi havayı sözdür. Qadın gərək çiçək kimi əldən-ələ gəzsin. Saleh yoldaş ixtiyar sahibidir.

Ş ə l a l ə. Harada işləyir?

T ə r l a n x a n ı m. Az, mənim nəçəlniyimdir də... Əlinin altında inpoşivlər, dərzi artelləri... Daha sənin bu yetimçən kimi qazlı su satan deyil.

Ş ə l a l ə. Dəlisovdur ey, qorxuram.

T ə r l a n x a n ı m. Yalan danışma, qorxub-eləmirsən. At kimi minmisən, sürürsən. Aslanı döndərib pişik eləmisən, görmürəm? Amma bir az pal-paltarını dəyiş, üst-başına fikir ver.

Ş ə l a l ə. Yaxşı parça tapa bilmirəm.

T ə r l a n x a n ı m (*özüylə gətirdiyi parçanı ona göstərir*). Gör nə parçadır?

Ş ə l a l ə. Xala, o nədir elə, par-par parıldayır.

T ə r l a n x a n ı m. Hindistandan gəlib.

Ş ə l a l ə. Ver baxım. (*Üstünə ölçür*) Xala, ürəyim gedəcək.

T ə r l a n x a n ı m. Ürəyin niyə gedir? Sənə gətirmişəm.

Ş ə l a l ə. Hədiyyə?

T ə r l a n x a n ı m. Keçmiş vaxt olsaydı, İsrail bəy...

Ş ə l a l ə (*onun sözünü kəsir*). Uzatma, neçəyədir?

T ə r l a n x a n ı m. Dördə deyirlər. Mən səndən üç alıram.

Ş ə l a l ə. Bizdə o qədər pul haradandır?

T ə r l a n x a n ı m. Kül onun kişi başına, evdə o qədər pulu da yoxdur?

Ş ə l a l ə. Gündəliyi gündə xərcləyirik.

T ə r l a n x a n ı m. Çünki təcrübəsizsən. On manat xərcləmisənsə, de iyirmi manat xərcləmişəm. On manatı qatla qoy bir tərəfə. Yığ, xəlvətdən yığ. Kişilərə etibar yoxdur. Evdə gümanın gələn bir şey tapa bilməzsən?

Ş ə l a l ə. Üç faizli istiqraz var.

T ə r l a n x a n ı m. Gətir bəri, üçfaizli istiqraz da puldur.

Ş ə l a l ə (*şkafı axtarır, istiqrazları çıxarır*). Budur, burdadır.

T ə r l a n x a n ı m. Tez elə, gəlib həyasızlıq salar. (*Alıb gizlədir*)

Ş ə l a l ə. Orada çoxdur, axı.

T ə r l a n x a n ı m. Artığına bir parça da gətirərəm.

Ş ə l a l ə. Bəs mən ona nə deyim?

T ə r l a n x a n ı m. Hələlik üstünü vurma. De parçanı mənə xalam gətirib, peşkəş. Sonra başa düşəndə, "istiqraz hanı" deyib soruşanda, bax, çiyinlərini bu cür çək, de ki, "sanevu zeenterespa".

Ş ə l a l ə. O nə deyən sözdür?

T ə r l a n x a n ı m. Yəni yaxşı eləyib xərcləmişəm, sənə nə?

Ş ə l a l ə. Gəlir. (*Tez otururlar*)

A s l a n qoltuğunda şeylər içəri girir.

A s l a n. İnək peçenyesi tapa bilmədim, selyotka aldım.

Ş ə l a l ə. Çay ilə selyotka?

T ə r l a n x a n ı m. Qara adamdan hər nə desən gözləmək olar.

A s l a n. Araqla necəsən, xala?

T ə r l a n x a n ı m. İsrail bəy mənə həmişə finşampan təklif eləyərdi.

A s l a n. Əlli il bundan qabaq olsaydı, mən də şimfanpan təklif eləyərdim. Amma indi daha sənin malın araqdır. (*O biri otağa gedir*)

Tərlan xanım. Mən gedirəm, yoxsa, başa düşüb cəncəl çıxardar. (*Gedir. Aslan qayıdır*)

Aslan. Bəs xalan nə oldu? (Şələlə küsmüş halda dayanır) Şələlə! (*Şələlə yenə dinmir*) Xala incidi, getdi hə? Deyəsən məndən küsmüsən? Mən sənin pişiyinəm, adam öz pişiyindən inciməz ki?

Şələlənin əlindən öpür. Səhnə qaranlıqlaşır.

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Aslanın xatirəsinin davamı. Yenə həmin otaq. Bir az daha bəzəklidir. Stolun üstündə telefon var. Aslan nə isə axtarır. Telefon zəng çalır.

Aslan (*dəstəyi götürür*). Gəlirəm da... Denən pulları banka təhvil verməyib, evdə qoyub, bu saat gətirir. (*Dəstəyi yerinə qoyur, şkafları, bufeti axtarmağa başlayır. Saleh içəri girir. Aslan təəccüblə*) Sənə kim lazımdır?

Saleh. Şələlə xanım evdədir?

Aslan. Bu arvad alverçilərə pul səpməkdən yorulmadı da... Mal gətirmisənsə, lazım deyil.

Saleh. Mənə Şələlə xanımın özü lazımdır.

Aslan. Nəyinə lazımdır?

Saleh. Bu nədir? Sorğu-sual, filan-feşman...

Aslan. Bura bax, sənə bir kəllə gələrəm ki, pəncərədən düz mastavoya sıçrayarsan.

Saleh. Sakit. Nəfəsini dərindən al, bir az saxla, sonra çölə çıxaranda başla saymağa: bir, iki, üç, dörd...

Aslan. Bu nə deyir, ə?..

Saleh. Şələlə xanım gələndə deyərsən ki, Saleh gəlmişdi. Yadından çıxmaz ki? Saleh. Ayrı heç bir filan-feşman lazım deyil. (*Çıxır*)

Aslan (*öz-özünə*). Deyəsən mən doğrudan dəli oluram. (*Telefon zəng çalır, dəstəyi götürür*) Hə, ədə, a key, dedim onları başa sal, indicə gəlirəm də... Arvad evdə yoxdur. Bilmirəm istiqrazları hara qoyub. (*Dəstəyi asır*)

Tərlan xanım içəri girir.

Tərlan xanım. Bonjur!

Aslan. Bu saat mənim borjumluq halım yoxdur. Bir bura gəl...

Tərlan xanım. Mənimlə o tonda danışma ha. Bilirsən mən kiməm?

Aslan. Bilirəm, bilirəm... İsrail bəyin aşnası olmusan. Bir gözümün içinə yaxşı bax, de görüm, Saleh kimdir? İndicə bura gəlmişdi, Şələləni soruşurdu.

Tərlan xanım (*özünü itirir*). Saleh? Bilmirəm. Hə, Saleh... Şələlənin əmisi oğludur da.

Aslan. Təzə çıxdı? Bu vaxta kimi bəs hardaydı?

Tərlan xanım. Göndərmişdilər... Yəqin təzəcə qayıdıb. Bəs, Şələlə özü haradadır?

Aslan. Cəhənnəmdə. On iki imam haqqı bir gün çıxacağam özümdən.

Tərlan xanım. Tu nə vu riyənfər,no!

Aslan. No, no... sənin üzündən bütün Fransaya nifrət eləməyə başlamışam.

Tərlan xanım. Heyf o boyda ölkədən... Bilsələr özlərini həlak eləyərlər.

Şələlə içəri girir.

Tərlan xanım (*onun qulağına*). Ərin əlindən yığıb. Ehtiyatlı ol.

Şələlə. Pişik, nə olub, hirslənmisən, fi-fi?!

Aslan. Fi-fi nədir, az? Ərinlə danışanda adam kimi danış!

Şələlə. Pişik! Tez ol gəl, ayaqqabılarımı çıxart!

Aslan. Ayaqqabılarını yox, ciyərini çıxardacağam. Ancaq bir az sonra. İndi əlimdə ayrı işim var. De görüm, Saleh kimdir?

Şələlə. A... Bibim oğlu.

Aslan. Əmioğlu dönüb oldu bibioğlu?

Tərlan xanım. Həm əmisi oğludur, həm də bibisi oğlu. Qohum qohumu alıb da.

Aslan. Ey, Fransa kralı, sən yum, mən arvadımla danışıram. (*Şələləyə*) Sənin əmin oğlu ilə bibin oğlunu bir-birinə qatıb smes eləyəcəyəm... İstiqrazlar hardadır?

Şələlə. Nə?

Aslan. Üçfaizli istiqraz!

Şələlə (*çiyinlərini çəkib deyir*). Sa-ne-vu zeentrespa!

Aslan. Nə, nə? Sən də başladın firəngcə danışmağa?

Şələlə. Yəni, yaxşı eləyib xərcləmişəm, sənə nə?

A s l a n. Xərcləmisən? Mənim maaşım bəs olmuyub? Su köşkünün gündəlik gəlirini banka verməyib sənə gətirmişəm, bəs olmuyub? Özüm köhnə ayaqqabıda, yırtıq köynəkdə gəzib sənə gündə üç cürə paltar geyindirmişəm, bəs olmuyub? Təqsir səndə deyil, bax bu ilandadır. (*Tərlan xanımı göstərir*) Bu ilan səni yoldan çıxartdı.

T ə r l a n. Ey, ey, qadınları təhqir eləmək olmaz.

A s l a n. Birinci gündən sənin, sən ilanın başını əzsəydm... İndi daha gecdir. İndi daha mənim öz başım ələ keçib. Çıx buradan bu saat, səni gözüm görməsin, çıx!

T ə r l a n x a n ı m (*Şalaləyə*). Az, dur dəlixanaya zəng elə!

Ş ə l a l ə. Xala, get, gör Saleh nə oldu? Bibioğlu məndən ötrü darıxıb.

T ə r l a n x a n ı m. Sənə yazığım gəlir, ay bala, bu cür vəhşi ilə yaşamaq olar?

Gedir. A s l a n həyəcan içərisində gəzinir. Ş ə l a l ə Tərlan xanımı ötürüb qayıdır. Ayağını ayağının üstünə aşırıb divanın üstündə oturur.

A s l a n (*Şalaləyə yaxınlaşır, pıçıltı ilə*). Köşkü yoxlayırlar, əskiyim var. Başa düşdün?

Ş ə l a l ə. Suyun çatmır, bir vedrə evdən apar...

A s l a n. Su yox, pul çatmır, bilirəm, varındır, ver!

Ş ə l a l ə. Məndə pul haradandır? Gətirdiyini özünə xərcləmişəm. Yediyin yadından çıxıb?

A s l a n. Şəlalə, ağız, səndə ürək yoxdur? Mənə yazığın gəlmir? Dur, dur yığışdır paltarlarını, ayaqqabılarını satmağa aparıram. (*Telefon zəng çalır*) Telefona cavab vermə, paltarlarını hazırla, onları sakit eləyib, qayıdıram. (*Gedir*)

Ş ə l a l ə (*dəstəyi götürür*). Allo! Kimdir? Aha, Saleh yoldaş, sizsiniz? Qonşumuzun oğlu gəldiyinizi mənə xəbər verdi... hə, hə... mən sizə demədim? Doqquz bedir də... Dəniz kənarında məni gözləyin, gəlirəm. (*Dəstəyi asır, tez paltarlarını şkafda gizlətməyə başlayır*)

T ə r l a n x a n ı m içəri girir.

T ə r l a n x a n ı m. Neyləyirsən?

Ş ə l a l ə. Dedi ki, paltarlarını aparıb satacağam, gizlədirəm.

T ə r l a n x a n ı m. Gizlətmə, apardılar.

Ş ə l a l ə. Hara apardılar?

T ə r l a n x a n ı m. Gedər-gəlməzə. Pul yediyi üçün tutdular.

Ş ə l a l ə. Xala, səni görüm, xoşxəbər olasan.

Sevindiyindən oynamağa başlayanda pərdə düşür.

İKİNCİ PƏRDƏ

DOQQUZUNCU ŞƏKİL

Fabrikin qabağındakı bağça. S a l e h səhnədən keçib fabrikə tərəf gedir. O gedən kimi A s l a n ağacın dalından çıxır, fit çalır. O biri ağacın dalından Fərmanın başı görünür.

A s l a n. Gördün?

F ə r m a n. Gördüm. Fabrikə getdi.

A s l a n. Burada gözləyək, çıxan kimi işini bitirək. Mən onu bilirsən neyləyəcəyəm? Öldürəcəyəm, dirildəcəyəm. Sonra yenə öldürüb, yenə dirildəcəyəm.

F ə r m a n. Lap qurtarmaq istəyirsən?

A s l a n. Lap.

F ə r m a n. Sonra sənin özünü də "lap" eləyərlər, qorxmursan?

A s l a n. Fərqi yoxdur. Mən canımdan keçmişəm.

F ə r m a n. Şef, yazığın gəlsin.

A s l a n. Üz vurma, əl çəkən deyiləm. Ancaq qabaqcadan sənin işini bitirmək istəyirəm.

F ə r m a n. Mənimlə işin olmasın, hələ muradım ürəyimdədir.

A s l a n. Yenə hirsim başladı tvist oynamağa. Nə söz qanmayansan? Sənin məhəbbət məsələn qurtarsaydı, arxayın gedərdim.

F ə r m a n. Sağ ol, mənə ürəyi yanan bircə sənsən. (*Birdən səhnə arxasına baxıb çığırır*) Gəlir.

A s l a n. Hansı, mənimki?

F ə r m a n. Yox, mənimki. Amma, hayıf tək deyil.

A s l a n. Bir yanda gözləyək, quyruğu qırılsın, sonra mən onunla hesabı çürüdərəm.

F ə r m a n. Şef, mən ölüm, onunla incə rəftar elə. Hirsinə de bu dəfə tvist oynamasın.

A s l a n. Deyirəm, gəl!

Gizlənirlər. X u m a r l a K ə k l i k səhnədən keçib getmək istədikdə Zəki onların qarşısına çıxır.

Z ə k i. Xumar, sənə iki kəlmə sözüm var.

K ə k l i k. Zəki, sən yenə bir bəhanə tapıb gəldin?

Z ə k i. Xumar, mən səninlə tək danışmaq istəyirəm.

K ə k l i k (*küskün*). Çox lazımdır, gedərəm. (*Getmək istəyir*)

X u m a r. Gizlin sözdür?

Z ə k i. Gizlindir. Təzə pyes tapmışam. Səninlə məsləhətləşmək istəyirəm.

K ə k l i k (*bu sözü eşidib geri qayıdır*). Təzə pyes? Bəs niyə mənimlə məsləhət eləmirsən?

Z ə k i. Xumar, ona de ki, bir adam ki, mənim üzümə belə baxmaq istəməyə, mən onunla necə məsləhət eləyə bilərəm?

X u m a r. Özü eşitdi, cavabını versin.

K ə k l i k. Zəki, de görüm, necə pyesdir, mənə rol var?

Z ə k i. Mənim bütün tamaşalarımda baş rol həmişə sənin olacaq.

K ə k l i k. Sən nə yaxşı oğlansan! Gəl gedək! Gəl! Məni evə qədər ötür, danış. (*Gedir*)

Z ə k i (*Kəkliyin arxasınca getdikdə Xumara*). Mizanı necə qurdum?

X u m a r. Böyük rejissorsan, Zəki Səməndəroviç!

Qəhqəhə ilə gülüb geri döndükdə pusqudan çıxmış Fərman və Aslanla toqquşur.

F ə r m a n. Qonşu qızı, bir dəqiqəliyə ayaq saxla!

A s l a n. Bacıqızı!

X u m a r. Fərman, utanmırsan, yenə buna qoşulub mənim yolumu kəsirsən?

F ə r m a n. Sənin yolunu kəsənin qolunu kəsərəm.

A s l a n. Bizdən qorxma, qənfet qız, biz bura müharibə üçün yox, sülh üçün gəlmişik. Bu yetim (*Fərmanı göstərir*) mənim yetirməmdir, xətrini çox istəyirəm. Bir-iki kəlmə mehriban danışmasan, cavan ömrü puç olub gedəcəkdir. (*Fərmana*) Ada, diz çöksənə.

F ə r m a n. Kişi ölsə də, diz çökməz.

X u m a r. Demək məndən əl çəkməyəcəksən?

F ə r m a n. Səni bir dəqiqə, bir saniyə yadımdan çıxarda bilmirəm. (*Aslana*) Təsdiq eləsənə.

A s l a n. On iki imam haqqı.

X u m a r. İndi ki, əl çəkmirsən, onda şərtlərimə qulaq as!

A s l a n. Gün çıxdı, buz əriyir.

F ə r m a n. Hamısını qabaqcadan qəbul eləyirəm.

A s l a n (*Fərmana, yavaşdan*). Axmaq, kor-koranə alver eləməzlər ki?

X u m a r. Birinci şərtim: yalan danışma.

A s l a n. Mən də bu şərtin tərəfdarıyam.

F ə r m a n. Heç mən sənə yalan danışaram?

X u m a r. Nə mənə, nə də başqasına. Lap ölümlə üz-üzə də gəlsən, sözün düzünü de.

F ə r m a n. Dayan bir qədəşlə məsləhətləşim. (*Aslana*) Bacararam?

A s l a n. Əvvəl-əvvəl çətin olacaq, sonra öyrəşəcəksən. Papirosu tərgitmək kimi bir şeydir.

F ə r m a n. Məhəbbət gör adamı nəyə məcbur eləyir. (*Xumara*) Razıyam.

X u m a r. İkinci şərtim: taksidən çıx, gəl bizim fabrikdə işə gir. Həmişə gözümün qabağında ol.

A s l a n (*öz-özünə*). İstəyir təkcə özü minsin.

X u m a r. Axşam məktəbinə gir, oxu, azsavadlı adamla mənimki tutmaz.

A s l a n (*öz-özünə*). Şərtlər get-gedə ağırlaşır.

F ə r m a n. Razıyam. Məktəbə yox, lap ölümə də gedərəm.

X u m a r. Geyimini dəyiş. Bu kostyumu at, təlxəklərə oxşayırsan.

A s l a n. Təzə alıb ey. On iki imam haqqı.

F ə r m a n. Sizin fabrikin məhsuludur.

X u m a r. Ömründə bizim fabrikin tikdiyi kostyumu alıb əyninə geymə.

A s l a n. Ağıllı şərtdir.

F ə r m a n. Sən nəyi məsləhət görsən, onu alaram.

U m u d gəlir. Onlar tez özlərini düzəldib hörmətlə dayanırlar.

U m u d (*Aslanla Fərmanı diqqətlə süzdükdən sonra*). Xumar, bunlar kimdir?

X u m a r. Yoldaş müdir, bu oğlan bizim fabrikdə işə girmək istəyir. (*Fərmanı göstərir*)

U m u d (*Fərmana*). Sirkdə işləyirsən?

F ə r m a n. Xeyr, yoldaş müdir.

U m u d. Bəs bu nə paltardır, geymisən?

X u m a r. Bizim məhsulumuzdur.

U m u d. Ola bilməz, dayan baxım. (*Fərmanın kostyumunu diqqətlə yoxlayır*) Hə, doxsan beşinci artikul.

F ə r m a n. Sizin daimi müştərinizəm.

U m u d. Biz müştərilərimizi tanımırıq, onlardan çox uzağıq. Əgər uzaq olmasaydıq, bu cür zibilləri tikib satmazdıq. Bu kostyumu gətir təhvil ver bizim fabrikə, tapşıraram sənə təzəsini tikərlər. Xərci də yazılsın mənim ayağıma. Mənim kimi müdirə hələ o da azdır. Sənətin nədir?

A s l a n. Sürücüdür.

F ə r m a n. Yox, mexanikəm, bütün motorlardan başım çıxır.

U m u d. Xumar, işə götürək, götürməyək?

X u m a r. Siz bilərsiniz, yoldaş Umud.

U m u d. Sən necə, məsləhət görürsən?

X u m a r. Neyləyək, yalvarır da.

U m u d. Bax, pis işləsən Xumara deyəcəyəm səni işdən çıxartsın. (*Xumara*) Göndər kadr şöbəsinə əmrini versinlər.

F ə r m a n. Çox sağ olun. (*Xumar onlara işarə edir ki, getsinlər*)

A s l a n (*Fərmanın qulağına*). Uzağa getmək olmaz, burada olaq. (*Gedirlər, səhnədə Xumarla Umud qalır*)

X u m a r. Bəs siz evə getmişdiniz, yoldaş Umud, bir də təzədən niyə qayıtdınız?

U m u d. Evə girə bilmədim. Şəlalə bağlayıb gedib.

X u m a r. Hara gedib?

U m u d. Bilmirəm, bu gün idarəyə zəng eləməmişdi?

X u m a r. İki dəfə.

U m u d. Bəs mənə niyə deməmisən?

X u m a r. Sizi yox, müavininizi soruşurdu.

U m u d. Onunla nə işi var?

X u m a r. Bilmirəm.

U m u d. Xumar, nə eləyirsən elə, məni arvadımla görüşdür.

X u m a r. Hansı ilə?

U m u d. Əsil arvadımla. Onun yanında üzüqarayam.

X u m a r. Görüşdürərəm, ancaq indi yox, xəstəxanadan çıxandan sonra.

U m u d. Xəstəxanadadır?

X u m a r. Bu gün səhər gedib.

U m u d. Hansındadır?

X u m a r. Doğum evində.

U m u d (*həyəcanla*). Ürəyimə dammışdı. Bu gün səhərdən narahat idim. Bəs mən neyləyim? Gedim ona gül göndərim? (*Təlasik çıxır*)

X u m a r (*tək, öz-özünə*). Kişilər nə qədər yüngül olurlar, lap kəpənək kimi. (*Fırlanır, içəri girən Salehlə toqquşur*)

S a l e h. Xumar, burada neyləyirsən, niyə evə getmirsən?

X u m a r. Gedirəm. Sağ olun, Saleh əmi.

S a l e h. Sağ ol, qızım. (*Hərəsi bir tərəfə gedir*)

Saleh gedən kimi A s l a n və F ə r m a n tez səhnəyə çıxırlar.

A s l a n. Düşmənimi tapdım. Gəl gedək. İntiqam, intiqam...

Salehin arxasınca gedirlər. Səhnə qaranlıqlaşır.

ONUNCU ŞƏKİL

Salehin evi. Təzə binaların birinci mərtəbəsində mənzil. Pəncərədən böyük bir prospektin mənzərəsi görünür. S a l e h içəri girir.

S a l e h. Rəfiqə, huy!

R ə f i q ə gəlir.

R ə f i q ə. Gəldin? Nə yaxşı plan şöbəsindən qopdun. Bu nədir? Yenə evə iş gətirmisən? (*Onu qucaqlayır, başını sığallayır*)

S a l e h. Arvad, əvvəlcə çay, sonra sual.

R ə f i q ə. Səni görüm çay ağacından yıxılasan. Bir yerin ağrımır ki?

S a l e h. Hələlik səs-səmir yoxdur. Qocalar hardadır?

R ə f i q ə. İndicə yeməklərini yedilər, gəzməyə getməyə hazırlaşırlar.

S a l e h. Stolun bir tərəfini yığışdır, kağız-kuğuza baxacağam. Mühasibatdan götürmüşəm, nəzərdən keçirmək istəyirəm. (*Yavaşdan*) Məndə bilirsən nə əmələ gəlib? Şübhə, filan-feşman...

R ə f i q ə. Nahaq şübhələnirsən. Umud düz adamdır.

S a l e h. O arvad ki, onda var, çətin düz iş apara bilər.

R ə f i q ə. Sən onun arvadını haradan tanıyırsan?

S a l e h. Mən tanımayım, bəs, kim tanısın?

R ə f i q ə. Şəlalə?

S a l e h. Aha... Şəlalə olan yerdə mütləq yalan və xəyanət var. Bilirsən, Rəfiqə, bizim bu gözəl, doğruçu dünyamızın içərisində kiçik bir yalan dünyası da yaşayır. Bu yalan dünyasının adamları bizimlə bərabər işləyirlər, yeyirlər, içirlər, gülürlər... Amma hər addımda bizi aldadırlar, qazancı ziyana, yaxşını yamana çevirməyə çalışırlar. Onlar üçün həyat idealı da, sevgi də, sevinc də, şənlik də... hamısı puldur. Bu adamları tanımaq və məhv eləmək lazımdır, eşidirsənmi?

R ə f i q ə. Yaxşı, yaxşı, bir az sakit danışa bilmirsən?

S a l e h. O arvadı göründən bəri bu fikirlər başımdan çıxmır.

R ə f i q ə. Deyirəm axı, müdirin kabinetinin ətrafında niyə fır-fır fırlanırsan?

S a l e h. Rəfiqə, xahiş eləyirəm, keçmişlə məşğul olmayaq.

R ə f i q ə. Qorxuram, keçmiş özü sənin lə məşğul ola.

S a l e h. Geriyə yol yoxdur.

R ə f i q ə. O cür arvadların şirin dillərinin qabağında kişilər mum kimi əriyirlər.

S a l e h. Məni hirsləndirmə, Rəfiqə!

R ə f i q ə. Hirsləndin, hirslənmədin, düz deyirəm.

S a l e h. Vay, vay, yenə tutdu. Rəfiqə, oradan mənə bir dərman ver, üstündə "Q-T" yazmışam.

R ə f i q ə. "Q-T" nədir, yəni qıdığın tutanda?

S a l e h. Yox, quluncum tutanda.

R ə f i q ə. Bizdə elə dərman yoxdur.

S a l e h. Onda gəl ovuşdur.

R ə f i q ə. Mənim gücüm çatmaz. Qaç, o arvadının üstünə...

S a l e h. Az, görmürsən tərpənə bilmirəm? Ütünü götür, ütülə.

R ə f i q ə. Uzan görək, uzan. Bu quluncu bir dəfəlik müalicə elə.

S a l e h. Hirsləndirdin də. Hirslənən kimi tutur. Ütülə!

R ə f i q ə. Canlı insanı ütüləməyi birinci dəfədir görürəm.

Yaxşı təzə paltar geyinmiş B i l a l kişi və G ü l l ü x a l a içəri girirlər.

G ü l l ü. Neyləyirsən, ay gəlin, paltar ütüləyirsən?

R ə f i q ə. Oğlunuzu ütüləyirəm.

B i l a l. Bu altdakı Salehdir?

R ə f i q ə. Quluncu tutub.

G ü l l ü. Quluncun əlacı moruq mürəbbəsidir, çayla içib yatsın.

B i l a l. Cavanlıqda biz araq sürtərdik, həm çöldən, həm də içəridən.

S a l e h. Daha bəsdir, özü yavaş-yavaş keçər.

R ə f i q ə (*Bilal ilə Güllüyə*). Hə, gedək gəzməyə. Mən sizə bir az yemək götürüm. Hava dəyəndə adamın iştahı açılır. (*O biri otağa keçir*)

B i l a l. Güllü, yaxşı gəlinimiz var.

G ü l l ü. Maşallah de, gözün dəyər. Saleh gərək bu cür arvadın qədrini bilsin.

B i l a l. Bilər, bilər, cəhənnəmi gözüylə görən adam cənnətin qədrini bilməz?

G ü l l ü. Niyə dinib-danışmırsan, ay bala? A kişi, gəl bunun mövzinə bax, bəlkə, körpəmizin qızdırması var.

S a l e h (*kağızlara baxa-baxa*). Heç nəyim yoxdur. Arxayın gedə bilərsiniz.

R ə f i q ə qayıdır.

R ə f i q ə. Biz gedirik. Sən bu kağız-kuğazı qoy qırağa. (*Kağızları onun əlindən alıb şkafa qoyur*) Bir azca uzan, istirahət elə, mən çörək alıb qayıdıram.

Onlar gedirlər. Saleh divanın üstündə uzanır. Açıq pəncərədən A s l a n ın başı görünür, o yavaşca otağa düşür. Saleh səs eşidib, dik atılır.

S a l e h. Kimdir? Kimdir burda?

A s l a n. Mənəm, tanımadın? Doqquz be, psixiçeski...

S a l e h. Dəli də olsan, gərək başa düşəsən ki, adam otağa pəncərədən yox, qapıdan girər, özü də girməmişdən qabaq icazə istəyər.

A s l a n. Sən də mənim həyatıma qapıdan yox, pəncərədən girdin. Arvadımı da aparanda icazə istəmədin. (*Yavaş-yavaş Salehə yaxınlaşır*) Üç ildir bunu sənin çün saxlamışam. (*Bıçaq çıxardır*)

S a l e h (*qorxmadan, sakit*). Nəfəsini dərindən al, sonra çıxardanda say, bir-iki-üç-dörd...

A s l a n. Saymağa vaxtım yoxdur, tələsirəm. Bu bıçağın sənə iki kəlmə sözü var.

S a l e h. Buyursun.

A s l a n. Ürəyində nə arzuların var de, axır dəqiqələrindir.

S a l e h. Nə arzum olacaq? Dost-aşnaya məndən salam söyləyərsən. Hə, nə dayandın? Vur!

A s l a n (*öz-özünə*). Bu nə qəribə adamdır, ə?!

S a l e h. Bura bax, qoçaq, vurursan vur, vurmursan bük qoy cibinə, əlini kəsər. Bıçaqla zarafat olmaz.

A s l a n. Deməli məndən qorxmursan?

S a l e h. Vicdanı təmiz olan adam heç kəsdən qorxmaz.

A s l a n. Sən də vicdandan danışırsan? Bəs özgəsinin arvadını qoltuğuna vurub aparanda vicdanın harada idi?

S a l e h. Arvadı möhkəm saxla, özgəsinə getməsin!..

A s l a n. İndi sən necə, saxlaya bilirsənmi?

S a l e h. Hünəri var, bir adam yaxın gəlsin. Arvad özü onu söz altında öldürər.

A s l a n (*gülür*). Söz altında, ya öpüş altında? Mən sənin arvadını bir kişi ilə qol-qola görmüşəm... xəlvət yerdə... kölgədə.

S a l e h. Öpüş, filan-feşman...

A s l a n. Artıqlaması ilə. Hə, rəngin saraldı? Özgə atına minən tez düşər.

S a l e h. Yalan olsa boğazını əlimdən qurtara bilməzsən. (*Yaxasından yapışır*)

A s l a n. Hələlik sənin boğazın mənim əlimdədir. (*O da Salehin yaxasından yapışır. Bu zaman qapının zəngi çalınır. Saleh onu buraxıb qapıya tərəf gedir*) Açma, açma deyirəm sənə. (*Pəncərəyə tərəf qaçır, ordan iki dəfə fit səsi eşidilir*) Tələyə düşdüm ki.

Saleh qapını açır, R ə f i q ə içəri girir.

R ə f i q ə. Qonağın var?

S a l e h. Qonaq deyəndə... Köhnə tanışdır. (*Aslana*) Bu da mənim arvadım, sözünü üzünə de.

A s l a n (*təəccüblə*). Arvadındır? Arvadın budur? Nə sözüm olacaq, bacı bizə bir stəkan çay versin.

R ə f i q ə. Bu saat gətirim. (*Gedir*)

S a l e h. Bəs niyə demədin? Qorxdun ki, yalanın çıxar?

A s l a n. Sənin arvadın Şələlə deyil?

S a l e h. Yox, mən onu aldığım qiymətə də satdım. Sən qol-qola onu görmüsən?

A s l a n. Şələləni görmüşəm.

R ə f i q ə çay gətirir, onlar susurlar.

R ə f i q ə. Siz məni bağışlayın, yenə getməliyəm. Ancaq tez qayıdacağam. (*Salehə*). Yoldaşını qoyma getsin ha... Yaxşı naharımız var... (*Çıxır*)

S a l e h. Hə, arvad getdi, indi vur.

A s l a n. Daha vurmalı olmadım.

S a l e h. Yarımçıq iş görən adamlarla yoxam. Tez ol, məəttəl eləmə, vur.

A s l a n. Vurmuram. İntiqam hədəfini dəyişdim. Biz ikimiz də bir ovçunun gülləsilə yaralanmışıq. Yaralı yaralıya əl qaldırmaz. Səni siyahıdan pozdum. Qaldı bircə Şələlə xanım.

S a l e h. Bura bax, aşna, bıçaqla intiqam almaq dövrü çoxdan keçib.

A s l a n. Bəs indi nə ilə intiqam alırlar?

S a l e h. İfşa üsulu ilə.

A s l a n. Məsələni iclasa qoyaq?

S a l e h. Yox, iclas nəyə lazımdır? Onun iç üzünü açıb hamıya göstərək, cəmiyyətimizi o cür xəmiri yalanla yoğrulmuş tüfeyli insanlardan xilas eliyək.

A s l a n. Əcəb danışırsan, möhkəm çənən var. Orada da o sözlər yazılıb.

S a l e h. Harada, orda?

A s l a n. Müavinimdəki əsərdə.

S a l e h. Müavinin? Harada işləyirsən?

A s l a n. Heç yerdə işləmirəm.

S a l e h. İşləməyə-işləməyə müavin saxlayırsan? Artıq ştatdır.

A s l a n. Həyatda müavinimdir, maaşsız... Onda bir əsər var.

S a l e h. Müavinin yazıçıdır?

A s l a n. Yox, sürücüdür. Ancaq əlinə qəribə bir əsər keçib. Onu oxuyandan sonra çox planım dəyişdi.

S a l e h. Danış görək, mən elə plan şöbəsiyəm.

A s l a n. Danışmaqdansa, əsəri verim oxu. Bu saat müavinimi çağırım.

S a l e h. Tez qayıt, çaylar soyuyur.

A s l a n. Getmirəm. Elə buradan çağıracağam. (*Fit verir, küçədən cavab fiti eşidilir*)

S a l e h. Əcəb üsuldur. Bütün idarələrdə tətbiq eləmək lazımdır. Yaxşı ki, sənlə tanış oldum, bu üsulu da öyrəndim.

A s l a n. Bağışla ha. Bir az artıq-əskik danışdım.

S a l e h. Xeyri oldu, kürəyimin ağrısı kəsildi. Həmişə quluncum tutanda səni çağıracağam. Bıçağı götür, gəl üstümə.

A s l a n. Budur, müavinim gəlir.

F ə r m a n pəncərədən düşür.

S a l e h. Deyəsən sizin tərəflərdə qapıdan gedib-gəlmək qayda deyil.

F ə r m a n. Mən hazıram, şef!

A s l a n (*Fərmanı Salehə təqdim eləyir*). Tanış ol, səadət heykəli, ə, yaxın gəl, görüş də. Mədəni olsana...

F ə r m a n. Başa düşdüm. (*Aslana yavaşdan*) Mən başını qarışdırım, sən daldan vur. (*Salehə*) Yoldaş, icazə ver, papirosumu yandırım.

S a l e h. Maaş vermirsən-vermirsən, heç olmasa bir kibrit al, müavininin cibinə qoy. (*Kibrit dalınca gedir*)

F ə r m a n (*Aslana*). Tez ol, gələn olar.

A s l a n. Öt.

F ə r m a n. Fikrin dəyişdi?

S a l e h qayıdır.

A s l a n. O əsəri ver Saleh qardaşa, oxumaq istəyir.

F ə r m a n. Qardaşımızdı?

A s l a n. Həri.

F ə r m a n. Müharibələrin axırı həmişə qardaşlıqla qurtarır. (*Pyesi Salehə verir*) Al, bu da pyes.

S a l e h (*alıb baxır*). "Yalan". Sən bunu haradan tapmısan?

F ə r m a n. Trolleybusdan. Bu saat haranı axtarırsan, şeir, pyes tapırsan.

S a l e h. Göydə axtarırdım, yerdə tapmışam. Əsər əldən-ələ keçib, gör nə kökə düşüb.

A s l a n. Bütün yalanların axırını mən belə gördüm.

R ə f i q ə gəlir.

R ə f i q ə. Bir qonağın da gəlib ki. Bu saat sizə yemək verim.

S a l e h. Rəfiqə, gəl bəri, "Yalan" tapıldı. Oturun, sizə oxuyum, görün, mənim müsibətim burada neçə yazılıb.

Hamı oturur. Saleh pyesi oxumağa başladıqda səhnə qaranlıqlaşır.

ON BİRİNCİ ŞƏKİL

Səhnədə yenə keçmiş hadisələr təsvir olunur. İdarə. T ə r l a n x a n ı m makinada yazır. Nisbətən gənc S a l e h ayaq üstə gəzişərək diqtə eləyir.

S a l e h. İndi, axırıncı cümləni yazın. Bütün bu rəqəmlər onu göstərir ki...

T ə r l a n x a n ı m (*yaza-yaza təkrar eləyir*). Onu göstərir ki...

S a l e h. Rəhbəri olduğum idarə yarımillik planı yerinə yetirə bilməmişdir.

T ə r l a n x a n ı m. Hamı yazır bilmişdir, amma siz yazırsınız bilməmişdir.

S a l e h. Mən düzünü yazıram.

T ə r l a n x a n ı m. Düz söz çılpaq şəkildə çox çirkin olur. Ona gərək yalandan paltar geyindirəsən ki, bəzəkli görünsün.

S a l e h. Mən yuxarıdakıları aldadan, yalan məlumat verən müdirlərdən deyiləm.

T ə r l a n x a n ı m. Aldatmasanız, o stolun dalında çox otura bilməzsiniz. "Bilmişdir" yazım, "bilməmişdir"?

S a l e h. Bilməmişdir. Qocalmısınız ha, Tərlan xanım, sözü bir dəfə deyəndə başa düşmürsünüz.

T ə r l a n x a n ı m. Məni bu zəmanə qocaltdı.

S a l e h. Mənim təbabətdən başım çıxır. İstəyirsiniz, bir dərman verim, cavanlaşın.

T ə r l a n x a n ı m. İstəmirəm.

S a l e h. Lap əlli il cavanlaşdırım, olun yeniyetmə, yumurta kimi bir qız.

T ə r l a n x a n ı m. İstəmirəm. Tutaq ki, elə bir dərman var, mən də içdim, əlli yaş cavanlaşdım, nə olsun? Cavanlıq dövrümüzün zinəti olan o zəmanəni, o dövlətliləri, o milyonçuları, Mantaşovu, Nağıyevi, İsrail bəyi geri qaytara bilməyəcəksiniz ki? Eh, Saleh yoldaş, zalım həyat onları məhv elədi, mənim isə axırımı bağladı bu makinaya.

S a l e h. Aha, belə denən. Deməli siz, Tərlan xanım, bizim çörəyimizi yeyib, o mənfur dövrü geri qaytarmaq xülyasilə yaşayırsınız?

T ə r l a n x a n ı m (*qorxur*). Nə danışırsınız, Saleh yoldaş, mənim o dövrdən zəhləm gedir.

S a l e h. İnanmadım. Zəhləsi gedənə oxşamırsınız.

T ə r l a n x a n ı m. Vicdanıma and içirəm. Nədir onun adı? O qabağıma çıxsa, bu əllərimlə boğaram.

S a l e h. Kim?

T ə r l a n x a n ı m. Adı birtəhərdir ey... hə, hə, kapitalizm. Mən kapitalizmə nifrət eləyirəm.

S a l e h. Lap əcəb eləyirsiniz. Bu sözdən sonra sizə lap inandım.

T ə r l a n x a n ı m. Quru inanmaqdan nə çıxar? Bu sözdən sonra gərək mənim maaşımı artırasınız.

S a l e h. Kapitalizmə pul ilə nifrət eləyən eşitməmişəm. Maaş barədə sonra danışarıq. Siz o təliqəni yaxşı-yaxşı yazın, bazaya baş çəkib beş dəqiqəyə qayıdıram.

T ə r l a n x a n ı m. Ləngiməyin. Bacım qızı indicə bura gələcək.

S a l e h (*böyük həyəcanla*). Şəlalə xanım? Bura gələcək? Bəs niyə mənə demirdiniz? Bayaqdan başlamısınız İsrail bəy, filan-feşman... (*Özünü səliqəyə salır*) Kostyumum necədir?

T ə r l a n x a n ı m. Mənim bacım qızı kostyuma, bəzəyə-düzəyə fikir verən qızlardan deyil. Elə saje e entilijan.

S a l e h. Lap yəni, elə?

T ə r l a n x a n ı m. Bəs necə? İnsanın daxili aləmi yaxşı olsun.

S a l e h. Mənim daxili aləmimə söz ola bilməz.

T ə r l a n x a n ı m. Elə ona görə də qız məni bir dəqiqə dinc qoymur. Saleh yoldaş, Saleh yoldaş... Sizi bircə dəfə görüb, dəli kimi olub.

S a l e h. Yəni məhəbbət, filan-feşman?..

T ə r l a n x a n ı m. Ağzımda söz deyirəm: Setre det alon, no!..

S a l e h. Mən ölüm hə, onda qoyma getsin, mən indicə qayıdıram. (*Gedir*)

T ə r l a n x a n ı m (*pəncərədən baxır, Şəlaləni səsləyir*). Gəl yuxarı, gəl ey, heç kəs yoxdur, təkəm.

Şəlalə içəri girir.

Ş ə l a l ə. Nə yaxşı təksən? Böyüyün yoxdur?

T ə r l a n x a n ı m. Böyüyümün başına kül. Səni bir dəfə görüb, dəli-divanə olub, düşüb ortaya. Şəlalə, Şəlalə.

Ş ə l a l ə. Kim bilir, neçə arvad alıb, boşayıb.

T ə r l a n x a n ı m. Heç evlənməyib, subaydır. Əlinin altında cürbəcür anbarlar, bazalar...

Ş ə l a l ə. Anbar, baza sonrakı işdir. Sən adamlığından danış.

T ə r l a n x a n ı m. Adamlıq axtarma, tapa bilməzsən. Kişilərin hamısı zibildir.

Ş ə l a l ə. Xala, elə sözlər danışırsan ki... Parça tapşırmışdım, nə oldu?

T ə r l a n x a n ı m. Hələ gətirməyiblər. (*Yavaşdan*) Saleh indicə gələcək. Səni görmək istəyir.

Ş ə l a l ə (*həyəcanla*). Necə geyinmişəm?

T ə r l a n x a n ı m. O geyimə-zada fikir verən adamlardan deyil, yalnız daxili aləm ilə maraqlanır.

Ş ə l a l ə. Boy, nə biədəb kişidir.

T ə r l a n x a n ı m. Qadın kişiləri yalnız paltarlarla yox, dil ilə, hiylə ilə, fənd ilə özünə cəlb eləməlidir. Nə qədər qəşəng geyinirsən geyin, kişilər səni görən kimi öz fikirlərində əynindən bütün paltarları çıxardırlar.

Ş ə l a l ə. Ay xala, ətimizi tökmə, sən Allah!

T ə r l a n x a n ı m. Gəlir. (*Pıçıltı ilə*) Ərin olduğunu gizlət. Aslanı soruşsa, deyərsən qonşumuzdur, məni istəyir, əl çəkmir.

Saleh içəri girir.

S a l e h. Dünya yaranandan bu günə qədər bizim idarəyə bu qədər əziz qonaq gəlməyib. Salam!

Ş ə l a l ə. Salam, yoldaş rəis. Sizi işdən qoymuram ki?

S a l e h. Əksinə, kömək eləyirsiniz, ilham verirsiniz. Tərlan xanım, orada xəbər verin, bu gün daha heç kəsi qəbul eləməyəcəyəm. Soruşsalar ki, neyləyir? Deyin əlinə gözəl kitab düşüb, onu mütaliə eləməklə məşğuldur.

T ə r l a n x a n ı m. Baş üstə. (*Şəlaləyə məhəbbət dolu gözlərlə baxır, yalandan ağlamsınıb çıxır*)

Ş ə l a l ə. Siz tez-tez kabineti xəlvət eləyib kitab oxumaqla məşğul olursunuz?

S a l e h. Xeyr, həyatımda birinci dəfədir. Bu vaxta qədər əlimə bu qədər gözəl şeir kitabı düşməmişdi. Mən sizə baxanda əlimə saz alıb aşıqlıq eləmək istəyirəm.

Ş ə l a l ə. Niyə?

S a l e h. Çünki siz başdan-ayağa gözəlliksiniz.

Ş ə l a l ə. Siz qadınlara kompliment deməyi haradan öyrənmisiniz? Yəqin çoxları ilə gəzmisiniz, hə?

S a l e h. Qətiyyən yox. Çünki eşq olmayıb. Ancaq deyəsən indi ürəyimin budağına nə isə qonub, yavaş-yavaş oxuyur.

Ş ə l a l ə. Nə tez? Bir dəfə görməklə?

S a l e h. Mən sizi bir dəfə həyatda görmüşəm, yüz dəfə yuxuda. Siz necə, heç məni yuxunuzda görmüsünüz?

Ş ə l a l ə. Yox, hələlik görməmişəm.

S a l e h. Görün, xahiş eləyirəm. Mən istəyirəm ki, bizim mühasib demişkən, bizim debetimizlə kreditimiz bir-birinə düz gəlsin. Kredit qudurub debeti yeməsin.

Ş ə l a l ə. Arxayın olun, yeməz. Ancaq hələlik üzr istəyirəm, getməliyəm. (*Getmək istəyir*)

S a l e h (*onun qabağını kəsir, getməyə qoymur*). Dayanın, bir sualım var. Keçən səfər mən sizi görəndə yanınızda bir kişi vardı. O kimdir?

Ş ə l a l ə. Qonşumdur...

S a l e h. Məhəbbət, filan-feşman?

Ş ə l a l ə. Onun tərəfindən bəli. Bizim tərəfdə sakitlikdir. Ancaq lap zara gətirib. Nə başınızı ağrıdım, doqquz b-dir.

S a l e h. Başa düşdüm, psixiçeski. O ki, hirsləndi, gərək dərindən nəfəs alsın, sonra nəfəsini bayıra buraxanda başlasın saymağa: bir, iki, üç, dörd. Deyin, mütləq belə eləsin.

Ş ə l a l ə. Dərdim qurtarıb.

S a l e h. O da düzdür. Qonşuları müalicə eləmək bizə qalmayıb ki? Çox gözəl, indi müzakirə olunan məsələlərin ikinci maddəsinə keçmək istəyirəm.

Ş ə l a l ə. Yox, iclası bağlayaq, mən evə tələsirəm. Sağ olun. (*Çıxır*)

S a l e h (*Şəlalənin arxasınca həsrətlə baxdıqdan sonra birdən çağırır*). Tərlan xanım! (*Tərlan xanım içəri girir*) Tez əmr yazın, sizə təşəkkür elan edirəm.

Səhnə qaranlıqlaşır.

ON İKİNCİ ŞƏKİL

Səhnə yenə Salehin həyatını təsvir edir. Bəzəkli bir otaq. Xidmətçi kimi geyinmiş G ü l l ü x a l a ilə B i l a l k i ş i vedrədə su gətirirlər, səhnədən keçib o biri otağa gedirlər, sonra boş vedrə ilə qayıdırlar. Dekolte paltar geyinmiş Şəlalə səhnəyə çıxır.

G ü l l ü. A kişi, üzünü yana çevir, gəlin çılpaqdır.

Ş ə l a l ə. Vəhşi olmayın, dəb belədir. Yayda gərək qadınların bədəni nəfəs alsın.

B i l a l. Alsın da... Sözümüz yoxdur ki...

G ü l l ü. Su kifayət eləyər?

Ş ə l a l ə. Yox, yenə gətirin, çimməcəyəm. Cəld olun, gedəsi yerim var. (*O biri otağa keçir*)

B i l a l. Üzümü çevirə bilərəm?

G ü l l ü. Çevir, çevir. Gərək yenə su dalınca gedək. (*Yorğun halda otururlar*)

B i l a l. İndi ki, su verməyəcəklər, bu təzə evləri niyə tikirlər? Həyətdən beşinci mərtəbəyə su daşımaq, bu kənddə yaşayıb o biri kəndə su dalınca getmək kimi bir şeydir.

G ü l l ü. Saleh bilsə ki, gəlin başımıza bu oyunu açır, dünyanı dağıdar.

B i l a l. Heç nə eləməz. Bu arvad Salehin öz başında qoz sındırır. Haradan tapdı, gətirdi bu bəlanı?

G ü l l ü. Bu cür bəlalar özləri gəlib adamı tapırlar.

B i l a l. Bilirsən nə var, Güllü? Oğula-zada etibar yoxdur, çıxaq gedək kəndə...

G ü l l ü. Acıq eləyib getsək, uşaq dərdə düşər...

B i l a l. Salehə deyərik, guya havamızı dəyişmək istəyirik, guya burada yeyib harınlamışıq, könlümüzə gəzmək düşüb.

G ü l l ü. Pis gəlinin zülmünü düşmənim də görməsin.

Şəlalə içəri girir, ikisi də ayağa qalxıb hazır dayanırlar.

Ş ə l a l ə (*hirsli*). Bəs nə oldu, niyə getmədiniz? Marş buradan bu saat. Mən bir deyəndə, vedrələri götürün, iki deyəndə, qapıdan çıxın. Cəld tərpənin. Bir-iki. (*Bilal kişi ilə Güllü xala vedrələri götürüb çıxırlar*) Belə ha... söz deyəndə o saat yerinə yetirmək lazımdır.

Tərlan xanım içəri girir.

T ə r l a n x a n ı m. Şəlalə! Ərin bu gün yenə məni qapıdan qovdu. Neçə gündür əlləşirəm, bir şey çıxmır. Heç dəxli var, sən Allah, arvadına acığı tutdu, məni işdən çıxartdı.

Ş ə l a l ə. Sən də qanımın qara vaxtında dəqiqədə bir "ər-ər" deyib məni dilxor eləmə. Sən onu caladın boğazıma...

T ə r l a n x a n ı m. Sənin üçün yaxşı ərdir. Yedirdir, geyindirir, yaxşı maaşı...

Ş ə l a l ə. Quru maaş, vəssalam. Deyirdin, bazalar, anbarlar... hanı? Bir çöp də görmürəm. Ağzımı açan kimi külbaş namusdan, qey-

rətdən, həqiqətdən danışır. Mən isə belə şeyləri sevmirəm. Başımı birtəhər dolandırıram.

Tərlan xanım. Birtəhər baş dolandırırsan, hə? De görüm, ərindən xəlvət əmanət kassasına nə qədər pul qoymusan?

Şəlalə. Bir qəpiyim də yoxdur.

Tərlan xanım. Ağız, çantandakı əmanət kitabçasını öz gözümlə görmüşəm. Hamıya yalan, mənə də yalan?

Şəlalə. Bura bax, Tərlan xanım, sənin vaxtın çoxdan keçib, indi mənim dövranımdır, əlimə-ayağıma dolaşma.

Tərlan xanım. Ey, ey, mənə deyirsən, əl-ayağıma dolaşma? Açaram sandığı, tökərəm pambığı.

Şəlalə. Nə, nə, neyləyərsən? Sandığı açarsan? Hansı sandığı? Yoxsa Mantaşovun evindən gətirdiyin sandığı?

Tərlan xanım. Kəs səsini, bihəya! Bilirsən mən kiməm?

Şəlalə. Bilirəm, niyə bilmirəm? Milyoner məclislərinin yaraşığı, İsrail bəyin sevgilisi...

Tərlan xanım. Ələ salırsan?

Şəlalə. Nə olar ələ salanda?.. Sən ki, bütün dünyanı yalanla doldurmusan.

Tərlan xanım. Kimə, mənə yalançı deyirsən?

Şəlalə. Sənə deyirəm. De, de görüm, nə vaxt gimnaziyada oxumusan? Nə vaxt ballarda vals oynamısan? Atan bəy olub ki, "Muxtar bəy, Muxtar bəy" deyib, dad eləyirsən? İsrail bəy kimdir, özündən uydurmusan? Vur-tut ikicə il fransujenka dərzinin yanında qulluqçuluq eləmisən, oradan da səni oğurluq üstündə qovublar.

Tərlan xanım (*ağlayır*). Mənim elədiklərim sənin gözündən gəlsin, Şəlalə!

Şəlalə. Neyləmisən? De görüm, neyləmisən? Köhnə, çürük parçaları birə-beş qiymətə mənə satmısan, onu deyirsən? Aslanla məni kim tanış elədi, istəməyə-istəməyə məni ona kim verdi? Bəs Salehlə məni kim tanış elədi? Mən onu sevirdim? Niyə yalandan gedib kişiyə demişdin ki, "bacım qızı ölür dərdindən?" Yaxşı eləyib səni qovub.

Tərlan xanım. Şəlalə, səni görüm yanasan! (*Ağlayır*)

Bilal kişi ilə Güllü xala su gətirirlər.

Bilal. Fransanın nümayəndəsi ağlayır.

Güllü. Gəl, qarışma. (*O biri otağa gedirlər*)

Tərlan xanım. Mənim səndə nəyim varsa, yığışdır ver bura!

Şəlalə. Yeri, yeri!

Tərlan xanım. Pul borclusan, onu da qaytar.

Şəlalə. Yeri! Bir də ayağın mənim evimə dəyməsin.

Tərlan xanım. Mən bu evə bir də gələcəyəm, amma tək yox, milislə birlikdə. (*Gedir*)

Şəlalə (*çağırır*). Bilal! Güllü!..

Bilal kişi ilə Güllü xala gəlirlər.

Güllü. Bizi çağırırsınız?

Şəlalə. Bu evdə ayrı Bilal, ayrı Güllü var?

Bilal. Allah heç bir Bilala, heç bir Güllüyə bu cür ev göstərməsin.

Şəlalə. Amin. Mən gedirəm, vannanı doldurun, xörəyi hazırlayın, sonra da ev-eşiyə əl gəzdirin, bu saat qayıdıram. (*Gedir*)

Bilal (*onun arxasınca baxır, kədərlə*). Görəcəkli günlərimiz varmış.

Güllü. Vedrələri götür, gedək.

Bilal. Heç yerə gedən deyiləm. Bəsdir. Telefon elə, Saleh bu saat bura gəlsin. Ona sözümü deyib, bu şəhərdən baş götürüb gedirəm. (*Oturur*)

Güllü. Körpənin ürəyini bir tərəfdən bu arvad üzür, bir tərəfdən də biz üzək? Bircə balanı öldürmək istəyirsən? Dur ayağa!

Bilal. Durmuram. Belə ləyaqətsiz, həyasız arvada nökərçilik eləməyəcəyəm.

Saleh içəri girir.

Saleh. Nə olub? Bu vedrələr nədir?

Bilal. Bu vedrələr mənim atalıq haqqımdır, vermisən qoltuğuma!

Güllü. A kişi, ağzını yum!

Saleh. Mən heç nə başa düşmürəm. Siz niyə su daşıyırsınız?

Güllü. Bu günlük. Gəlin xahiş elədi ki...

Bilal (*onun sözünü kəsir*). Yalan danışma, Güllü! Bazara da biz gedirik, xörəyi də biz bişiririk, yuxarıya su gəlməyəndə, suyu da biz daşıyırıq.

Saleh. Bəs niyə mənə deməmisiniz?

Güllü. Hamısı birdən olmayıb ki? Yavaş-yavaş artıb da...

Bilal. Kənddə xam atları öyrədəndə görməmisən? Əvvəlcə belinə yəhər qoyurlar, sonra ağzına cilov keçirdirlər, axırda da minirlər.

S a l e h. Mən evdə olanda belə şey hiss eləmirəm. Həmişə ana-can, atacan, buyur, filan-feşman.

G ü l l ü. Onunçün biz həmişə sənə deyirik ki, evə tez gəl.

S a l e h. İclaslardan macal olub ki? Onsuz da onun əlindən zara gəlmişəm, indi daha lap xirtdəyə çatdı. Özü haradadır?

G ü l l ü. Çıl-çılpaq getdi.

B i l a l. Parçaya qənaət eləyir, nədir?

S a l e h. Bunun bir əlacı var. Əməliyyatı-cərrahiyyə.

B i l a l. Nə deyir?

G ü l l ü. Evimiz yıxıldı, altı-beş vurur.

S a l e h. Həkimlər deyir, insanın ki, bədənində yara əmələ gəldi, ən yaxşısı budur kəs, at.

G ü l l ü. Beləsini bıçaq kəsməz.

B i l a l. Bu yara deyil, zəlidir. Ondan yaxa qurtarmaq çətindir.

S a l e h. Qaçmaq, atam, qaçmaq, elə siyasətlə qaçmaq ki, dünya-nı axtarıb tapa bilməsin. (*Yavaşdan*) Mən bu gün işimi təhvil verdim, ayrı yerə təyin olundum.

B i l a l. Böyütdülər?

S a l e h. Yox, bir az balacalanmışam, öz xahişimlə...

B i l a l. Öz xahişi ilə böyük qulluqdan çıxıb balaca qulluğa gedən adam birinci dəfədir görürəm.

S a l e h. Ata, insanın böyük-kiçikliyi onun qulluğundan asılı deyil.

B i l a l. İşdən çıxarılan bütün məsul işçilər özlərinə bu cür təsəlli verirlər.

G ü l l ü. Körpəmə sataşma, ey, özü bilən yaxşıdır.

S a l e h. Birdən gələr, sözüm yarımçıq qalar. Mənim təzə iş yerimdən xanımın xəbəri yoxdur. İndi, əvvəlcə gərək sizi yola salam, dalınızca da özüm gəlim. Bura zəhmət çəkin! (*Onları səhnənin qabağına çağırır*)

B i l a l. Vedrəni götürək?

S a l e h. Yox, sözüm var. O gələn kimi guya mən sizə hirslənəcəyəm, deyəcəyəm gözüm sizi görməsin, gedin kəndə, filan-feşman... Siz də o biri otaqdan öz paltarlarınızı, mənim paltarlarımı yığışdırıb düşərsiniz aşağı, bir taksi tutub gedərsiniz İçərişəhərə. Həbibüllahın evini ki tanıyırsınız, onun birinci mərtəbəsində Rəfiqə adlı bir qadın var, ona qonaq olun, mən də gələrəm.

B i l a l. Sonra yağışdan çıxıb yağmura düşərik ha...

G ü l l ü. Ay bala, təzəsi?

S a l e h. Təzəsi yox, köhnəsi, birincisi. Neyləyim, mələyi qoydum gözüyaşlı, şeytanı güldürdüm. (*Ayaq səsləri eşidilir*) Yavaş, deyəsən gəlir, vedrələri götürün əlinizə...

B i l a l. Bir, vedrələri götürdük.

Şəlalə içəri girir.

S a l e h (*guya, Şəlalənin gəldiyini bilmir*). Sizə Şəlalə xanım tapşırmayıb ki, su daşıyın? Bəs, niyə sözə baxmırsınız? Vedrələr niyə boşdur?

Ş ə l a l ə. A, mən onlara nə vaxt su daşıyın demişəm?

S a l e h. Şəlalə, gəlmisən? Pəh, pəh, pəh... Bu paltar sənə necə də yaraşır? Niyə elə uzun tikdirmisən? Bir az da qısa eləyəydin də...

Ş ə l a l ə. İnpoşiv sözümə baxır ki.

S a l e h. İnpoşivin müdirini elə günü bu gün qovacağam.

Ş ə l a l ə. Bəs deyirdin səni dəyişmək istəyirlər, nə oldu, qaldın?

S a l e h. Əlbəttə, qaldım. Məni yerimdən tərpətmək olar? Bunları isə (*ata-anasını göstərir*), sənin sözünə baxmadıqlarına görə, işdən çıxardıram, kəndə yola salıram.

Ş ə l a l ə. Saleh, Allaha and olsun, onlara bu evdə güldən ağır söz deyən yoxdur. Özləri bekar dayana bilmirlər, məndən gizlin iş görürlər.

G ü l l ü. Gəlinimiz bizi ovcunun içində saxlayır.

B i l a l. Xəlvətə salıb ev süpürürük, xörək bişiririk, su daşıyırıq.

Ş ə l a l ə. Atacan, niyə yalan danışırsan?

S a l e h. Dayan, dayan, Şəlalə, əsəblərini korlama. Bura bax, Bilal kişi, Güllü arvad, mənim arvadıma yalan dediyiniz üçün bu dəqiqə bu evi tərk eləyin. Gedin kəndə, traktor, kətmən, filan-feşman...

Ş ə l a l ə. Mənim ürəyim nazikdir, heç getmələrini istəmirəm.

S a l e h. Yox, yox, sən mənə bunlardan min qat əzizsən... Razı olmaram ki, yüksək qadınlıq ruhun inciyə, (*ata-anasına*) bu dəqiqə yola düşün.

G ü l l ü. Gəl, a kişi, oğulun da vəfası yox imiş! (*Pıçıltı ilə*) Sən də danış, etiraz elə.

B i l a l. Birdən-birə ixtiyarın yoxdur. Gərək on beş günlük maaşımızı verəsən.

S a l e h. Bir qəpik də verən deyiləm. Kəndə ayağınızla gedin. Düz demirəm, Şəlalə, başdan eləyək getsinlər də!..

Ş ə l a l ə. Düz deyirsən. Bu saat qayınana, qayınata əsri deyil.

S a l e h. Bu qədər dözmüsən, bəsdir. Avropada gəlinlər toyun sabahı günü qayınana-qayınatalarını evdən qovurlar.

Ş ə l a l ə. Onlar həmişə mədəniyyətdə bizdən qabağa düşüblər.

S a l e h. Hə, tez olun. Axşama qalarsınız, xoş gəldiniz.

Bilal ilə Güllü gedirlər.

Ş ə l a l ə. Pişik, gündüzlər, sən evdə olmayanda mən tək qalıb darıxacağam, axı.

S a l e h. O barədə arxayın ol. İdarədən üç adam göndərəcəyəm ixtiyarına. Yalnız sənə xidmət eləyəcəklər. Biri anbarın müdiridir. Ürəyin hansı parçanı istədi, buyur, getsin gətirsin.

Ş ə l a l ə. Nə danışırsan? Mənim elə şeydən xoşum gəlir.

S a l e h. Xalanı da sabahdan özümə müavin təyin eləyirəm.

Ş ə l a l ə. Bacarar?

S a l e h. Göydə. Kapitalizmə nifrət edir. Niyə bacarmır?

Ş ə l a l ə. Lazım deyil, mən onu bu gün evimizdən qovmuşam.

S a l e h. Əcəb eləmisən. Elə isə, daha özümə müavin təyin eləmirəm.

Ş ə l a l ə. Amma yazıqdır, qaytar yenə köhnə işinə.

S a l e h. İstəyirsən, inpoşivə müdir göndərim. Paltarını yuxarıdan bir az aşağı, aşağıdan bir az da yuxarı tiksin.

Ş ə l a l ə. Dovşan! Məni sərimirsən ki?

S a l e h. Səni sarıyanı fələk elə sarısın ki, qoskontrol da açа bilməsin.

Ş ə l a l ə. Gəl, səni öpüm.

S a l e h. Acqarına? Həkimlər icazə vermir. Sən uzan, istirahət elə, mən gedim çörək alım. Qayıdım gəlim evi yığışdırım, xörəyi bişirim, hazır olanda çağırım, ye! Yeyəndə sənə əziyyət olmur ki?

Ş ə l a l ə. Nə olar, yedirərsən.

S a l e h. O da baş üstə. Özünü qoru, canına-başına bax, hələlik xudahafiz. Setre bet alon, no! (*Gedir*)

Bu biri qapıdan T ə r l a n x a n ı m içəri girir.

Ş ə l a l ə (*qorxmuş*). Kimdir? Boy, qorxdum a... (*Tərlan xanımı görüb təəccüblə*) Bəs milis hanı?

T ə r l a n x a n ı m. Kişi evdə yoxdur ki?

Ş ə l a l ə. Mən deməmişdim ayağın bir də bu evə dəyməsin?

T ə r l a n x a n ı m. Bir söz soruşmağa gəlmişəm. Ərinin təzə qulluğu haradadır?

Ş ə l a l ə. Mənim ərimi heç kəs yerindən tərpədə bilməz. Yenə öz köhnə qulluğunda işləyir.

T ə r l a n x a n ı m. Köhnə qulluğunda bu gündən ayrı adam işləyir.

Ş ə l a l ə. Bəs mənə dedi ki, öz yerimdə qalıram.

T ə r l a n x a n ı m. Onda, deməli burada bir kələk var. Ehtiyatlı ol!

Ş ə l a l ə. Məni aldadırmış, hə? Yalan? Şəlaləyə yalan?! Dayan, bu vaxta kimi ona əl qaldırmamışam. Amma bu gün ayrı cürə eləyəcəyəm. Sən o divanın üstündə otur, o gələn kimi bu stulları onun başında sındırım, tamaşa elə.

T ə r l a n x a n ı m. Hələ yox, gözlə. Bəlkə, təzə qulluğu əvvəlkindən də yaxşıdır.

Ş ə l a l ə. Eybi yoxdur, kişilər döyüldükcə yumşalırlar.

Qapının zəngi çalınır.

T ə r l a n x a n ı m. Gəldi.

Ş ə l a l ə. Aç qapını, mən hazır dayanmışam.

Tərlan xanım qapıya gedir. Məktubla qayıdır.

T ə r l a n x a n ı m. Məktub gətiriblər.

Ş ə l a l ə. Kimədir?

T ə r l a n x a n ı m. Sənə.

Ş ə l a l ə. Ver görüm. (*Məktubu açıb oxuyur, həyəcanla çığırır*) Tez bir stəkan su.

T ə r l a n x a n ı m. Az, əsmə ey!.. Nə var ki?

Ş ə l a l ə. Saleh qaçıb.

T ə r l a n x a n ı m. Hara qaçıb?

Ş ə l a l ə. Cəhənnəmə. Nə bilim hara? Qaldım yenə ərsiz, dayaqsız.

T ə r l a n x a n ı m. Ər tapılar. Dünyada gözəlliyə, şirin dilə aldanan axmaqlar o qədərdir ki, kefini pozma. Küçədə düşüb sınmış yumurtanın üstündə matəm nitqi açmazlar.

Ş ə l a l ə. Xala, bağışla, bayaq dediyim sözləri geri götürürəm, gəl, səni öpüm.

T ə r l a n x a n ı m. Ele saj e entilejan... (*Qucaqlaşırlar*)

P ə r d ə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

ON ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Üçüncü şəklin dekorasiyası. Umud tək, həyəcanlı gəzinir, zəngi aramsız çalır, Xumar qaçaraq səhnəyə gəlir.

U m u d. Haradasan, zəng çalmaqdan yoruldum, gəlib çıxmırsan?

X u m a r. Məşğul idim, çay gətirim?

U m u d. Çay boğazımdan keçmir. Dediklərimi almısan?

X u m a r. Nigaran qalmayın, hamısı vaxtında hazır olacaq. (*Getmək istəyir*)

U m u d (*onu saxlayır*). Bura bax, at da al ha, balacalar atı çox sevirlər.

X u m a r. Hələ onun at minməli vaxtı deyil, böyüyəndə alarsınız.

U m u d. Böyüyəndə atı neyləyir, ona xüsusi maşın alacağam. (*Telefon zəng çalır. Umud dəstəyi götürür*) Alo! Mənəm. Kefim? Göyün yeddinci qatında. Oğlum olub ey, oğlum. Axşam gəl, gözləyəcəyəm. (*Dəstəyi asır, Xumara*) Dalıycan nə vaxt getmək lazımdır?

X u m a r. Nahardan sonra.

U m u d. Mənim sözlərimi ona dedin?

X u m a r. Dedim, acığı tutdu, razı deyil. İnciklidir də.

U m u d. Haqqı var, işləri yaman dolaşıq salmışam. Bir yandan o, bir yandan da Şələlə. Şələləyə də yazığım gəlir. Toydan iki ay sonra əri ölüb. Görüb-görəcəyi mənəm, ayrılsam dəli olacaq.

X u m a r (*yavaşdan*). Güman eləmirəm.

U m u d. Nə dedin?

X u m a r. Heç. Gedə bilərəm?

U m u d. Get, yox, dayan, nə deyəcəkdim, yadımdan çıxdı. Hə, belə eləyərik. Xəstəxanaya sizinlə bərabər mən də gedərəm. Camaatın içində rədd eləməz, barışar. (*Öz-özünə*) Bəs Şələlə nə olsun? Nahara qədər fikirləşim, görüm bu iki arvadın öhdəsindən necə gələcəyəm. (*Gedir*)

Xumar öz otağına keçir. A s l a n, S a l e h, F ə r m a n gəlirlər. Xumar onlara təəccüblə baxır.

S a l e h. Umud yoldaşa de ki, Şələlə xanımın ərləri gəlib, onunla görüşmək istəyirlər.

X u m a r. A... hamınız onun əri olmusunuz?

F ə r m a n. Mən yox.

S a l e h. Biz ikimiz: bir nömrəli, iki nömrəli.

X u m a r. Ərlərin iclasını çağırmısınız?

A s l a n. Yox, ona öz təcrübəmizdən danışacayıq, qənfet qız!

X u m a r (*hirsli*). Bura bax, bu saat konfet qızlar, konfet oğlanlarla bir yerdə restoranlarda tvist oynayırlar, bildin?

A s l a n. Sən öl, mənim də hirsim başladı tvist oynamağa.

F ə r m a n. Şef, yeri deyil.

A s l a n. Get, ada, mən haranın şefiyəm? İndi sən mənim şefimsən.

X u m a r. Yoldaş ərlər, Umud yoldaş indi sexdədir, gedin ora.

S a l e h. Gedək. (*Gedə-gedə Aslana*) Xumar ciddi qızdır, ona sataşma.

Çıxırlar. Səhnədə X u m a r l a F ə r m a n qalır.

X u m a r. Bilirsən, bu nədir? (*Bir kağız göstərir*)

F ə r m a n. Mənə yazmısan?

X u m a r. Sənin əmrindir, sabahdan işə başlayırsan.

F ə r m a n. Oxumaq olar?

X u m a r. Yox, divardan asılanda oxuyarsan.

F ə r m a n. Xumar! (*Kağızı onun əlindən almaq istəyir*)

X u m a r. Fərman, bura idarədir.

K ə k l i k içəri girir, onlara diqqətlə baxır.

K ə k l i k. Xumar, bu oğlan kimdir?

X u m a r. Tanış ol, Fərman.

K ə k l i k. Portfelində sənin şəklini gəzdirən budur?

F ə r m a n (*Kəkliklə görüşür*). Sizin yanınızda günahkaram.

K ə k l i k. Niyə?

F ə r m a n. Sizin bu fabrikdən, bu şəhərdən tamam getməyinizi o qədər arzu edirdim ki...

X u m a r. Fərman, nə danışırsan? Kəklik mənim ən yaxın rəfiqəmdir.

F ə r m a n. Elə ona görə deyirəm də... (*Kəkliyə*) Həmişə cüt gəzirdiniz, mənsə Xumarı tək görmək istəyirdim.

K ə k l i k. İndi də o cür arzunuz var? Gedə bilərəm?

F ə r m a n. İndi yox, indi mən Xumarın bütün rəfiqələrinin qulluğunda hazıram. Əmr eləsin, göyün hansı ulduzunu istəsəniz ovcumda sizə gətirim.

X u m a r. Lap kosmonavtsan ki.

Z ə k i içəri girir. Fərmanı burada görüb çığırır.

Z ə k i. Xumar, sən onu saxla, mən milis çağırım.

X u m a r. Dayan, Zəki, lazım deyil. Mən özüm onun cəzasını vermişəm.

Z ə k i. Hə, belə de... (*Fərmana*) Xoşbəxt oğlansan. (*Kəkliyə*) Görəsən, mənim cəzamı nə vaxt verəcəklər?

K ə k l i k. Zəki, sənin lə mənimki qəti qurtardı, bildin? (*Xumara*) Az, mənə deyir, təzə pyes var, rol verəcəyəm, demə, yalan danışırmış.

F ə r m a n. Həmkar, yalan danışmamaq birinci şərtdir.

K ə k l i k. Hələ adını rejissor qoyub. (*Zəkiyə*) Heç bilirsən rejissor nə deməkdir?

X u m a r. Rejissor tamaşanın yaradıcısıdır, kapitandır.

Z ə k i. Xeyr, rejissor müftə hambaldır. Əsər tapdın, rol verdin, adamsan, yoxsa heç üzünə də baxan olmur. (*Yavaşdan*) Xumar, bir dil tərpətsənə.

X u m a r. Şikayət qutusunu açım?

Z ə k i. Aç! (*Xumar ona dilini göstərir*) Sənin lə də ciddi danışmaq olmur ki? (*Öz-özünə bərkdən*) Neyləyim, bir pyes haradan tapım?

F ə r m a n. Pyes axtarırsan? Məndə.

X u m a r. Səndə pyes haradandır?

F ə r m a n. Trolleybusdan tapmışam. Budur bax! (*Cibindən əsəri çıxarıb Zəkiyə verir)*

Z ə k i (*həyəcanla*). "Yalan" tapıldı. Kəklik, gəl yapış qolumdan, yıxılıram.

K ə k l i k. Sənin qolundan niyə yapışım ki? Bu saat sevincimdən öpəcəyəm.

Z ə k i (*yavaşdan*). Sonra, burada yox.

K ə k l i k. Səni yox ey, bu oğlanı.

Z ə k i. Olmaz, mən icazə vermirəm.

X u m a r. Kəklik, ağ eləmə.

F ə r m a n. Bacı, mənə çatası öpüşü Zəkiyə verin, sonra ondan alaram.

K ə k l i k. Əlacım qalmadı, di gəl səni öpüm. (*Zəkinin üzündən öpür*)

Z ə k i. İnsan bir dəqiqənin içində nə qədər xoşbəxt olarmış.

Ş a m i l içəri girir, onlara təəccüblə baxır.

Ş a m i l. Bu nədir? Yenə məşq eləyirsiniz?

X u m a r. Bəli, əsəri tapmışıq.

Ş a m i l. Əcəb kolxozdur. Sədr yox, üzvlər də qaçdı-tutdu oynayırlar. (*Umudun kabinetinə baxır, heç kəs olmadığını görüb gedir*)

X u m a r. Uşaqlar, gedin, gedin. Məşqə sonra yığışarıq.

Gedirlər. X u m a r səhnədə tək qalır. Ş ə l a l ə səhnəyə gəlir, U m u d u n kabinetinə tərəf yollanır.

X u m a r (*Şəlalənin arxasınca*). Üç nömrə kabinetdə yoxdur.

Ş ə l a l ə (*cəld Xumara tərəf dönür*). Nə?

X u m a r (*kinayə ilə, qəsdən əzilə-əzilə danışır*). Deyirəm, Umud yoldaş yoxdur, gedib.

Ş ə l a l ə. Hara gedib?

X u m a r. Deyəsən, sexdədir.

Ş ə l a l ə. Bu adamlar işləməkdən yorulmurlar?

X u m a r. Biz işləməyəndə yoruluruq.

Ş ə l a l ə. Nə naz-qəmzə ilə danışırsan, kişi deyiləm ki? Get sexə, Umudu çağır.

X u m a r. Baş üstə. (*Gedə-gedə, öz-özünə*) Ay çağırdım ha...

Ş ə l a l ə (*ora-bura baxır, kimsə olmadığını görüb telefona yaxınlaşır, zəng eləyir*). Pişik, neyləyirsən?

X u m a r qayıdır, Şəlalə onu görmür.

A, iş nədir? Mən olan yerdə işi neyləyirsən? Şamil, səni Qız qalasının yanında gözləyəcəyəm. Şamilçik, vaxtında gəl, ha? (*Dəstəyi asır. Xumarı görür, həyəcan və qorxu ilə*) Çoxdan buradaydın?

X u m a r. Yox, indicə girdim.

Ş ə l a l ə. Umudu çağırdın?

X u m a r. Yoxdur, iclasa gedib.

Ş ə l a l ə (*Xumarı yamsılaya-yamsılaya*). Umud gələndə deyərsən ki, mən bu gün evdə nahar eləməyəcəyəm, rəfiqəmgildə olacağam. (*Birdən kəskin çığırır*) Başa düşdün?

X u m a r (*eyni tonda*). Düşdüm. (*Hərəsi bir tərəfə gedir*)

U m u d və arxasınca S a l e h l ə A s l a n kabinetə girirlər.

U m u d. Gəlin, gəlin. Deməli belə? (*Aslana*) Sən bir nömrəli ər, (*Salehə*) sən iki nömrəli, demək mən də oluram üç nömrəli, hə?

A s l a n. Sizin üç nömrəli olduğunuzu yəqin demək çətindir.

U m u d. O da düzdür, bəlkə beşinciyəm.

Xumar içəri girir.

X u m a r. Şəlalə xanım sizi soruşurdu. (*Çıxır*)

U m u d. Gözüm aydın. Necə oldu ki, ağlımı itirdim, ona uydum, ailəmi dağıtdım?

S a l e h. Onu görəndən sonra siftə mənə də elə gəlmişdi ki, Rəfiqədə sevgi yoxdur.

A s l a n. Zalımın qızı başdan-ayağa gopdur.

S a l e h. Bilirsiniz bu nədəndir, Umud yoldaş? Çünki biz xəstəyik.

U m u d. Mən xəstə deyiləm, sağlam adamam.

S a l e h. Yox, elə demə, biz üçümüz də onun zəhərini şərbət kimi içmişik, çünki xəstəyik, yalan xəstəsi. Yalan da mikrob kimidir, sağlam bədən, yəni yalana meyli olmayan bədən onunla mübarizə aparır, amma xəstə bədəndə isə bu mikrob özünə isti yuva tapıb min cür fəsad törədir.

A s l a n. Qardaşımız çənədən möhkəmdir.

U m u d. Demək istəyirsən ki, biz özümüz o yalana tutuluruq və cəmiyyətə də yayırıq.

S a l e h. Bundan da birinci növbədə xalq ziyan çəkir. Mən necə idarədə müdir olmuşam, təcrübədə görmüşəm. "Bəli" deməyəndə yuxarıdakının xoşuna gəlmir.

A s l a n. Bəli.

S a l e h. O "bəli" bilirsiniz nədir? Yalanın toxumu. Torpağa atırsan, əlverişli şərait tapıb cücərir, yarpaqlanır, çiçək açır və nəhayət meyvə verir. Bu acı meyvəni isə xalq yeməyə məcbur olur.

U m u d. Məsələ aydındır. Ziyanın yarısından qayıtmaq da qazancdır. (*Birdən Aslana baxıb çığırır*) Düz deyirəm, bir nömrəli?

A s l a n (*Salehə*). Bu özü doqquz b-dirki.

S a l e h (*yavaşdan*). Gedək, eşidər, xətrinə dəyər. (*Çıxırlar*)

Arxa pərdə enir. U m u d düşüncə içərisində pərdə qabağına gəlir.

U m u d (*öz-özünə*). Necə oldu ki, mən aldandım, necə?

Xumar gəlir.

Xumar! Al bu kağızı divardan as, Şamilin çıxmağı barədə nazirliyin əmridir. Axır ki, bu avaradan canım qurtardı.

Xumar sevincək gedir, bu biri tərəfdən F ə r m a n gəlir.

F ə r m a n. Salam, yoldaş müdir.

U m u d (*öz-özünə*). Elə bil qırx dərəcə qızdırmada idim, Şəlalə də mənim xəstə xəyalım idi. Doğru deyiblər, hər parıldayan qızıl olmaz.

F ə r m a n. Mənim necə qızıl olduğumu görəcəksiniz, yoldaş Umud!

U m u d. Səni demirəm. Öz həyatımı düşünürdüm, bu el məsəli yadıma düşdü.

F ə r m a n. O cür məsəllərdən mən çox bilirəm. Deyir: hər axan su şirin olmaz.

U m u d. Ağıllı sözdür.

F ə r m a n. Deyir: hər ağaran qar olmaz, hər ağacda bar olmaz.

U m u d. Yaxşı, daha bəsdir.

F ə r m a n. Hələ yenə var, deyir: hər çalğıya oynamazlar.

U m u d. Kifayətdir, sağ ol. (*Gedir*)

F ə r m a n (*onun arxasınca*). Ürəyinizi sıxmayın, yoldaş müdir, hər enişin bir yoxuşu var.

Saleh gəlir.

S a l e h. Hə, maaşsız müavin, dəli kimi öz-özünə niyə danışırsan?

F ə r m a n. Müdirimizlə söhbət eləyirdim. Halı çox pərişan idi.

S a l e h. Onu pərişanlıqdan qurtarmaq lazımdır. (*Pərdə arxasına müraciətlə*) Uşaqlar, bura gəlin!

Zəki, Xumar, Kəklik və Aslan səhnəyə gəlirlər.

Z ə k i. İndi gedək Şəlalə xanımla söhbətə. Bu son səhnə, psixoloji səhnədir. Rolunuzu yaxşı oynamalısınız.

F ə r m a n. Pyesdə təzə müdir müavininin familiyası nədir?

Z ə k i. Məndilov.

F ə r m a n. Məndilov?.. Əntiqə familiyadır.

X u m a r. Yaxşı oyna ha.

F ə r m a n. Arxayın ol.

Z ə k i. Heç artistlik eləmisən?

F ə r m a n. Sürücülərin hamısı artistdir də.

Z ə k i. Buyurun. Hadisə vaqe olur, harada?

X u m a r. Qız qalasının yanında.

Səhnə qaranlıqlaşır.

ON DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Qız qalasının yanı. Şəlalə ətrafa diqqətlə baxaraq səhnədən keçib gedir. Saleh, Aslan və Fərman onun arxasınca səhnəyə çıxırlar.

Fərman. Ovçu ova çıxıb.

Aslan. Gərək əvvəlcə o gözlədiyi adamı ələ keçirdək, söhbət eləyək.

Saleh. Deməz ki, sizə nə var?

Aslan. Desin. Qoymaram, Şəlalə bir ailəni də dağıtsın.

Fərman. Bəlkə ailəsi yoxdur, subaydır?

Aslan. Lap olsun subay, görmür ki, arvad özündən nə qədər böyükdür? Kordur?

Saleh. Onu görmək çox çətindir. Bu cür arvadlar qocalmırlar. "Xına, basma əməliyyatı"... Cürbəcür maz, rəng, filan-feşman...

Fərman. Pasportuna baxaq.

Saleh. Düz deyirsən. Odur, gəlir. Başlayın, mən gizlənirəm.

Gizlənir. Şamil gəlib səhnədən keçdikdə Aslan və Fərman onun qabağına çıxırlar.

Aslan. Ey, farmazon, pasportunu bura ver.

Şamil. Mənim adım farmazon deyil.

Fərman. Bilməsə deməz. Sən pasportunu ver.

Şamil. Siz kimsiniz, nə ixtiyarla məndən pasport istəyirsiniz?

Aslan. İctimai kontroluq, insanların əxlaqını yoxlayırıq. Pasportda bir maddə var, ona baxacağıq.

Şamil. Rədd olun! Mən hər adama pasport göstərmərəm.

Aslan (*Fərmana*). Ə, get, kapitanı bura çağır...

Fərman. Bu dəqiqə çağırım. (*Şamilə*) Bu saat səni oğru kimi tutduracayıq.

Şamil. Mən, oğru? Səhv salmısınız.

Aslan. Heç səhv salmamışıq. Sən əsil oğrusan, namus oğrusu.

Fərman. A dost, gəl bir də kapitana zəhmət verməyək. Pasportunu bəri ver, bircə səhifəsinə baxaq, bəlkə heç sözümüz olmadı, çıxıb getdin. Nə deyirsən, şef?

Aslan. Yalvarma ona. Sən öl, yenə başladı hirsim tvist oynamağa. Bu saat sənin əlini-qolunu bağlayıb atacağam düz Qız qalasının başına.

Şamil. Sizin zor eləməyə ixtiyarınız yoxdur. Mən çığıraram, bütün camaatı yığaram başıma.

Saleh gəlir.

Saleh. Bu nə səs-küydür, nə olub?

Şamil. Bax, bu kişi məni tanıyır, bizim kolxozda işləyir.

Saleh. Nə əhvalatdır, yoldaş keçmiş müdir müavini?

Fərman. Keçmiş niyə?

Saleh. Bəs xəbərin yoxdur? Bu gün sizi işdən götürüblər. Deyirlər getsin kolxoza, aqronomluq, filan-feşman... Ancaq məsələ onda deyil. Burada nə səs-küydür?

Şamil. Əşi, bunlar məni kiminlə isə dolaşıq salıblar. Təcili işim var, getməliyəm, ləngidirlər.

Saleh. Qələt eləyirlər, dünya özbaşınadır?

Fərman (*Salehə*). Bağışlayın, yoldaş, hirslənməyin, icazə verin, papirosumu yandırım, gedim.

Saleh. Məndə kibrit yoxdur.

Şamil. Gətir bura, yandırım, başdan olun. (*Fərmanın papirosunu yandırır*) Aha, yadıma düşdü. Sən məndən bir dəfə də papiros yandırmısan.

Fərman. Gözəl hafizəniz var. (*Şamilin cibindən çıxardığı pasportu göstərir*) Buyurun, pasport hazırdır.

Şamil. Pasportumu mənə ver. Sən onu cibimdən necə çıxartdın ki, xəbərim olmadı?

Saleh. Pasportu bura ver, həlləhuş! (*Pasportu alıb baxır*) Bəh, bəh, kənddə arvadı, uşağı, filan-feşman.

Aslan. Hə. Onda o arvadın və uşağın adından sənə iki kəlmə sözümüz var.

Fərman. Gələn var, ayıq olun.

Aslan və Fərman Şamili güclə səhnə arxasına çəkirlər.

Saleh. Qorxma, yoldaş keçmiş müdir müavini, sənin başından bir tük də əskik olmayacaq. Çəkilək bir tərəfə, sözləri var, desinlər.

Gedirlər. Şəlalə gəlir.

Şəlalə (*öz-özünə*). Hələ gəlməyib. Yaşım ötdükcə daha çox zəng eləməli, daha çox gözləməli oluram. (*Aslan ağır addımlarla onun qabağından keçib gedir*) Aslan? Bu keçən Aslan idi? Yox, yəqin o deyil, olsaydı məni tanıyardı.

Fərman gəlir.

F ə r m a n. Xanım, yoldaş Məndilov buradan getdi?

Ş ə l a l ə. Sən o iki alan tələbə deyilsən? Yenə buralarda hərlənirsən?

F ə r m a n. İnstitutdan çıxartdılar. İndi yoldaş Məndilovu axtarıram. Buradan keçən o deyildi?

Ş ə l a l ə. Buradan bir adam keçdi, amma... siz deyən adamın adı nədir?

F ə r m a n. Məndil. Məndil Məndilov.

Ş ə l a l ə. Yox, elə adam görməmişəm.

F ə r m a n. Başağrısı verdim. Bağışlayın. (*Gedir*)

Ş ə l a l ə (*öz-özünə*). Aslan... gözümə Aslan göründü. Əsəblərim nə qədər korlanıb. (*Saleh ağır addımlarla səhnədən keçib gedir*) Saleh? İndi də gözümə Saleh görünür! Yəqin qızdırmam var. Uf, ürəyim tıppıldamağa başladı.

Fərman gəlir.

F ə r m a n. Xanım, indi bu biri tərəfə bir adam getdi, yoldaş Məndilov deyildi?

Ş ə l a l ə (*əsəbi*). Nə istəyirsən məndən? Məndilov, Zənbilov...

F ə r m a n. Susun... elə deməyin, eşidər. Bilirsiniz, yoldaş Məndilov kimdir? Tikiş fabrikinin müdir müavini.

Ş ə l a l ə. Hansı tikiş fabrikinin?

F ə r m a n. Burada bir tikiş fabriki var, müdiri də Umud yoldaşdır. Tanımırsınız?

Ş ə l a l ə (*özünü itirir*). Mən? Yox, yox, tanımıram.

F ə r m a n. Əlbəttə, haradan tanıyacaqsınız? Haman Umud yoldaşın bir müavini vardı, namussuzun, qeyrətsizin biri idi. Bu gün onun dalından dəydilər, yerinə Məndilovu təyin elədilər. Onu axtarıram, işə düzəlmək istəyirəm.

Aslan ilə Saleh gəlirlər.

A s l a n. Sətrə bət alon no!

S a l e h. Firəngcə yaxşı bilmirəm, keç öz dilimizə...

F ə r m a n. Mən sizi axtarıram, hansınız Məndilovsunuz?

A s l a n. İkimiz də.

F ə r m a n (*Şəlaləyə*). Yəqin qardaşdırlar. (*Onlara*) İkinizdən bir təvəqqəm var.

S a l e h. Üçüncü qardaşımız da var, onu da tapaq, sonra... Gəl dalımızca...

Şəlaləyə baxıb rəqs edə-edə gedirlər.

Ş ə l a l ə. Bəlkə mən yuxu görürəm, ikisi birdən?.. Cəhənnəm olsun Şamil də, hamısı da... Mən bu küçədən uzaq qaçım.

Getmək istədikdə Ş a m i l qabağına çıxır.

Ş a m i l. Şəlalə xanım!

Ş ə l a l ə. Haradasan? Ərli qadını küçədə bu qədər gözlədərlər? Gözümüzün qabağına min cür qara-qura gəlir.

Ş a m i l. Ərli qadın buyursun.

Ş ə l a l ə. A, bu gün hamı birtəhərdir. "Buyursun-muyursun." Nə rəsmi danışırsan? Ə, deyirlər səni işdən götürüblər, Şəlalə ölməyib, qorxma.

Ş a m i l. Qorxmuram. Lap düz eləyiblər. Kolxoza, əsas işimlə məşğul olmağa gedirəm.

Ş ə l a l ə. Hara gedirsən? Bu saat əmrini dəyişdirərəm, əlimdə deyil? İndi hər şey vasitəylədir. Birini qaldırırlar vasitə ilə, yıxırlar vasitə ilə, söyürlər vasitə ilə, təriflyirlər vasitə ilə. O qədər vasitəm var ki, istəsəm bir günün içində müdiri kuryer, kuryeri müdir elətdirərəm.

Ş a m i l. İstəmirəm. Elə bunu deməkçün məni bura çağırmışdınız?

Ş ə l a l ə. Yox... Sənin çıxmağından heç xəbərim yox idi.

Ş a m i l. Bəs nə üçün?

Ş ə l a l ə. Özün başa düşmürsən nə üçün? Sevməsəm, buralara gələrəm?

Ş a m i l. Yalandır.

Ş ə l a l ə. Nə yalandır?

Ş a m i l. Nə olacaq? Bütün sözləriniz. Məlum oldu ki, bu cür sözləri siz çox adama demisiniz, indi isə xam torpaq kimi məni şumlamaq istəyirsiniz.

Ş ə l a l ə. Nə sarsaq-sarsaq danışırsan, mən səndən başqa daha kimə söz demişəm?

Ş a m i l. Birinci növbədə ərlərinizə, Umuda, Salehə, Aslana.

Aslan, Saleh və Fərman gəlirlər.

A s l a n. Bizi kim isə çağırdı.

S a l e h. Çağıran olmadı, adımızı çəkdilər.

Ş ə l a l ə. Deməli, gözümə görünmürmüş, həqiqət imiş?

S a l e h. Bəli, biz həqiqətik, canlı insanlarıq. Ətimiz, qanımız, ürəyimiz... amma sən tamam insan deyilsən, yarımçıqsan. Xaricdən bir

cürə, daxildən ayrı cürə. Sifətdən mələyə oxşayırsan, sinəndə döyünən isə yırtıcı canavar ürəyidir. Fikrin, hissin, gülüşün, danışığın, hamısı yalandır.

Ş ə l a l ə. Yalanı sən mənə danışdın. Sən məni qoyub qaçdın.

S a l e h. Mən oddan, alovdan, yanğından baş götürüb qaçdım.

A s l a n. Qoçaq çıxmısan. Mənim kimi kor olmamısan.

Ş a m i l. Yaxşı ki, məni də vaxtında ayıltdınız.

A s l a n. Hamını ayıltmaq lazımdır, xüsusilə cavanları.

F ə r m a n. Cavanlardan arxayın ol, şef!

Ş ə l a l ə. Bu nədir? Küçənin ortasında mənə məhkəmə qurmaq istəyirsiniz?

S a l e h. Səni həyat özü mühakimə edəcəkdir.

U m u d, X u m a r, R ə f i q ə, K ə k l i k və Z ə k i əllərində gül dəstələri içəri girirlər.

Ş ə l a l ə. (*Umudun üstünə qaçır*). Umud can! Bunlar mənə böhtan atırlar. Bu güllər nədir, hara gedirsiniz?

U m u d. Doğum evinə gedirik. Oğlum olub, onu bu dostlarımla tanış etmək istəyirəm. Daha məni gözləmə, Şəlalə, öz ailəmə qayıdıram.

Ş ə l a l ə. Öz ailən hansıdır?

U m u d. Sevgi və qayğı ilə dolu olan ev mənim ailəmdir.

Ş ə l a l ə. O evin qiymətini uşaq olan kimi bildin?

U m u d. Yox, hələ uşaq olmamışdan qabaq, səni yavaş-yavaş tanıyanda onun qiyməti qalxmağa başlamışdı. İndisə, bu uşaq məni ailəyə, həyata elə bağladı ki, min Şəlalə yığılsa, qopara bilməz.

Ş ə l a l ə. Qopma, çox lazımdır, onsuz da mənə layiq kişi deyildin.

U m u d. Biz gedirik, Şəlalə, sən isə, işə gir, öz əlinin əməyilə yaşa.

Ş ə l a l ə. Gedin. O sizin borcunuz deyil, yaşamağın qaydasını mənə öyrətməyin. Mən özüm öz işimi çox yaxşı bilirəm.

R ə f i q ə. Gözəlliyinə arxayın olma. Yalan get-gedə öləcək, sən də onunla bərabər.

Ş ə l a l ə. Ölməyəcəyəm. Mən ölümün özünü də aldadacağam.

R ə f i q ə. Gedək, Umud qardaş, arvadınız gözləyir.

X u m a r. Körpənin gözü yoldadır.

K ə k l i k. Körpənin də, anasının da, Zəki, qabağa düş, yol göstər!

Z ə k i. Yolumuz aydındır!

Çıxırlar. Ş ə l a l ə səhnədə tək qalır.

Ş ə l a l ə. Hamı getdi. Hərənin bir işi, bir ailəsi var. Mən isə burada, küçədə tək qaldım. Elə bil bütün dünyada təkəm.

Son dərəcə qocalmış, haldan düşmüş T ə r l a n x a n ı m gəlir.

T ə r l a n x a n ı m. Tək deyilsən. Mən də sənin lə varam.

Ş ə l a l ə. Xala, nə yaxşı gəlib çıxdın. Məni niyə qoyub getmişdin?

T ə r l a n x a n ı m. Heç yerə getməmişdim, həmişə sənin lə idim. Həmişə sənin ürəyində, beynində dolaşırdım. Hərəkətlərinə rəhbərlik eləyirdim, sözlərinə istiqamət verirdim.

Ş ə l a l ə. Nə yaman qocalmısan, ayaq üstə dayana bilmirsən.

T ə r l a n x a n ı m. Məni bu təzə dünya qocaltdı. Ayağımı hara atıramsa, başımdan vurub məhv eləməyə çalışırlar. Uzun zaman bir yerdə qərar tuta bilmirəm, tanıyıb qovurlar. Hayıf deyildi o vaxtlar, atam Muxtar bəyin dövləti...

Ş ə l a l ə. Sən yenə yalan danışmağa başladın?

T ə r l a n x a n ı m. Bizim sənətimiz odur. Yalan dünyada ən güclü silahdır. Əlində bu cür silah olandan sonra niyə tək qalırsan? Həyat sənə zərbə vuranda daha güclü bir zərbə ilə ona cavab ver. Mənim bir ayağım keçmişdədir, bir ayağım qəbirdə. Sən ki, bu zamanın övladısan, özünü niyə itirirsən?

Ş ə l a l ə. Düz deyirsən, xala, təslim olmaq yaramaz. Mən yenə vuruşacağam. İnsanlar havasız, susuz yaşaya bilmədikləri kimi yalansız da yaşaya bilmirlər.

T ə r l a n x a n ı m. Əlini ver mənə. Heç qəm çəkmə. Arxayınam ki, ölsəm də səni öz yerimdə qoyub gedəcəyəm. (*Şəlaləni qucaqlayır, sonra qolundan tutub qabağa çəkir. Səhnə fırlanır, tamaşaçıların gözləri qarşısında şəhərin müxtəlif mənzərələri canlanır. Qorxmuş, özünü itirmiş Şəlalə get-gedə canlanmağa, gülümsəməyə, nəhayət, gülməyə başlayır. Səhnə fırlandıqca Şəlaləni, Tərlan xanımı da fırladır*)

S a l e h və A s l a n hərəsi bir tərəfdən gəlib tamaşaçılara müraciət edirlər.

S a l e h. Bu cür kişilər də var, ayıq olun.

A s l a n. Ehtiyatlı olun! Yalan aramızda gəzir, yaxın qoymayın!

Pərdə

1964

DİRİLƏR

Mirzə Cəlil, sənə min rəhmət!

Üç pərdəli, on şəkilli komediya

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Şeyx Nəsrullah (sonra Nəsrullah bəy)
Şeyx Əhməd (sonra Əhməd bəy)
Kəblə Muxtar – dövlətli tacir
Firuzə xanım – onun arvadı
Alagöz – onların qızı
Əlibaba – onların oğlu
Rəcəb – nökər
Rəşid Məğrur – Firuzə xanımın qardaşı, qəzetçi
Mirzə Əliabbas – hesabdar
İmamqulu – qoçu
Hacı – tacir
Məşədi – tacir
Mirzə Cəlil
Hüseyn – rejissor
Ağa – artist
Əyyub əmi – mətbəə işçisi, "Molla Nəsrəddin"in Bakı nümayəndəsi
Xosrov – mürəttib
Roza – çapçı qız
Jandarma kapitanı
Casus
Məmur
I oğlan, II oğlan – məcmuə satan uşaqlar

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Bakıda kiçik bir mətbəə. Bir tərəfdə şrift kassaları, o biri tərəfdə stol, stullar. Küncə çoxlu qəzet yığılıb. Xosrov nə isə yığır. Roza içəri girir.

Xosrov. Vurdun?

Roza. Vurdum. Yığıb qurtarmamısan?

Xosrov. İndicə qurtarıram.

Roza. Tez ol, Əyyub əmi harada olsa gəlib çıxar. O gəlincə amerikankada çap eləyək.

Xosrov. Ona çatmarıq. Axşam gəlib mən özüm çap eləyərəm.

Roza. Axşamlar tək gəzməyə yaman can atırsan, ha...

Xosrov. Roza, özün bilirsən ki, sənin kəsilib atılan dırnağını dünyanın bütün gözəllərinə dəyişmərəm.

Roza. Lap "Hop-hop"un sözlərini təkrar eləyirsən. Yadındadır, mənə oxuyurdun: Sonya, ey dilbəri-pakizə əda! Sənə bu Nağdı bəyin canı fəda!

Xosrov. Deməli, məni Nağdı bəyə oxşadırsan?

Roza. Bəs mən Sonya kimi qızam ki, o cür dil tökürdün?

Xosrov. Bilmirəm səni necə inandırım. And içmək də olmur. Sən mənim Məhəmmədimə inanmırsan, mən sənin İsana.

Roza. And içmək ki, lazım oldu, deməli həqiqi sevgi yoxdur.

Xosrov. Mümkün olsaydı, ürəyimi çıxardıb ovcumda sənə göstərərdim, görərdin necə çırpınır.

Roza. Çıxartma, elə-belə qulaq asaram. Tıp, tıp... elə rahat işləyir ki...

Xosrov. Sənin eşitdiyin mənim ürəyimin səsi deyil, ayaq səsləridir.

Roza. Doğru deyirsən. Əyyub əmi gəlir, əlindəki kağızı gizlət, ayrı iş götür.

Xosrov kağızı gizlədir. Əyyub əmi tələsik içəri girir.

Əyyub əmi. Roza, tez, samovar!

Roza. Nə olub, Əyyub əmi?

Əyyub əmi. Mirzə Cəlil artistlərlə bura gələcək. Xosrov, nə yığırsan?